

Україна:

події,
факти,
коментарі

2014 № 3

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях
№ 3 2014

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія:

В. Горовий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Верховна Рада України прийняла закон про амністію 4

Аналітика

Тарасенко Н.

**Мюнхенська конференція з питань безпеки:
українська тема – серед головних** 6

Ворошилов О.

**Ескалация політичного кризису в Україні:
реакція за рубежом** 14

Горова С., Гранчак Т.

Затянутий кризис и угроза раскола 24

Климентів О.

**Теракты на стратегических объектах Украины:
реальна ли угроза?** 33

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Перспективи розвитку української економіки у 2014 – 2015 роках
(Початок. Завершення в наступному випуску)** 38

Правові аспекти

Зозуля С.

**Законотворчі новації у сфері освіти та науки:
аналітичний огляд нормативно-правових актів та інформації** 51

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти 54

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності 57

Астрономічна наука 58

Здобутки української археології 58

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань 59

Інноваційні розробки та технології	61
Енергоощадні технології	62
Відновлювані джерела енергії	64
Інформаційно-комунікаційні технології	64
Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів	65
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	65
Наука і влада	67

Проблеми інформатизації

В. Медведєва

Дефіцит ІТ-фахівців як стимул для вітчизняної освіти	69
--	----

До уваги держслужбовця

С. Горбань

Нові надходження до фондів НБУВ

Інформаційні війни

Список літератури з фондів НБУВ	71
---------------------------------------	----

Верховна Рада України прийняла закон про амністію

Пізно ввечері 29 січня парламент прийняв без обговорення й за основу законопроект про амністію заарештованих учасників масових протестних акцій авторства депутата від Партії регіонів Ю. Мірошниченка.

За закон проголосували 232 народні депутати із 416 зареєстрованих у залі засідань у парламенті.

Амністію учасників акцій протесту підтримали 232 народні депутати: 189 «регіоналів» (зі 197 присутніх депутатів від Партії регіонів за цей документ голосувати не стали вісім парламентарів: Ю. Благодир, В. Грушевський, В. Колесніченко, І. Куровський, Н. Мхітаян, Т. Повалій, Г. Герман й А. Пшонка), 32 комуністи і 11 позафракційних.

Одразу після голосування спікер В. Рибак закритим позачерговою сесією. Наступного разу парламентарі зберуться 4 лютого.

Прийнятий ВР Закон «Про усунення негативних наслідків та недопущення переслідувань і покарання осіб у зв'язку з подіями, які мали місце під час проведення мирних зібрань» передбачає набрання чинності амністії лише після звільнення всіх зайнятих протестувальниками адміністративних будівель. «Амністія прив'язується до позитивної динаміки щодо розблокування будівель, – зазначив автор прийнятого законопроекту Ю. Мірошниченко. – Спочатку звільнення приміщень, потім – вступ у дію цього Закону. Протягом 15 днів буде діяти цей закон».

Закон не передбачає необхідності звільнення проїзної частини вул. Хрещатик і прилеглих до неї вулиць, а стосується лише вимоги звільнення приміщень, пов'язаних з діяльністю органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. «Ні Майдану, ні Українського дому, ні Будинку профспілок там немає, можливість мирних протестів залишається», – уточнив Ю. Мірошниченко.

Згідно з Пояснювальною запискою, метою законопроекту є запровадження чіткого механізму, який, з одного боку, дасть можливість забезпечити звільнення від кримінальної відповідальності й покарання осіб, які брали участь у масових акціях протесту, починаючи з 27 грудня 2013 р., а з іншого – дасть змогу розв'язати внутрішні конфлікти в державі й забезпечити безперешкодну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, розблокування їхньої повсякденної діяльності, а також роботи транспортних комунікацій та інших об'єктів.

Задля того аби Закон вступив у дію і звільнити від кримінальної відповідальності осіб, які є підозрюваними або обвинуваченими (підсудними)

у скоєнні в період з 27 грудня 2013 р. по день набрання чинності Закону злочинів, пов'язаних з масовими акціями протесту, які розпочалися 21 листопада, Закон вимагає:

1. Звільнення всіх зайнятих в Києві та інших населених пунктах України під час акцій протесту будівель чи приміщень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також допуск до своїх робочих місць осіб, які там працюють, і зняття інших перешкод для належного функціонування зазначених об'єктів.

2. Розблокування транспортних комунікацій на вул. Грушевського в Києві учасниками масових акцій протесту.

3. Розблокування інших вулиць, площ, провулків, бульварів тощо в Києві й інших населених пунктах України, крім тих, на яких відбуваються мирні акції протесту.

Прийнявши закон про амністію учасників протистояння в Україні, парламентська більшість зробила черговий компромісний крок для врегулювання політичного конфлікту в країні. Про це, зокрема, заявив народний депутат, перший заступник голови парламентської фракції Партії регіонів М. Чететов, коментуючи результати голосування за законопроект про амністію. «Ми проголосували за цей документ, оскільки він був узгоджений з опозицією. Він передбачає зустрічні кроки – як з боку влади, так й опозиції. Вони (учасники акцій протесту. – Ред.) звільняють захоплені будівлі – ми звільняємо учасників протистоянь від відповідальності. Це і є компроміс. Але якщо вони не виконають свою частину відповідальності, цей закон “вмирає” та амністії не буде. І тоді вина за те, що сотні людей можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення закону, буде повністю на совісті Кличка, Яценюка і Тягнибока», – підсумував М. Чететов.

У свою чергу лідер «Свободи» О. Тягнибок після голосування заявив, що влада в черговий раз «обдурила опозицію», оскільки домовленості про те, що за закон Ю. Мірошніченка голосуватимуть першим, не було: «Була домовленість першим голосувати за опозиційний законопроект. Мені здається, що це вже увійшло в звичку: говорити одне, а потім робити інше».

Водночас, на думку О. Тягнибока, не варто робити трагедії з того факту, що парламент не прийняв закон про амністію в редакції опозиції. «Ніякої трагедії не сталося. Ми просто не отримали той закон про амністію, який ми хотіли. Вимоги Майдану – не виконані. Тому ми будемо продовжувати боротьбу», – заявив лідер «Свободи».

Зі свого боку лідер партії УДАР В. Кличко заявив, що закон про амністію був прийнятий Верховною Радою з порушенням Регламенту. «Цілий день “регіонали” намагалися проштовхнути свій закон про амністію. І продавили його, – заявив він. – Вони вимагають звільнити все – вулиці, адміністрації (у регіонах), Майдан. В обмін на це вони звільняють тих, кого заарештували. Ми пропонували звільнення людей без будь-яких умов». В. Кличко висловив

думку про те, що новий закон «підвищить температуру в суспільстві». Президент В. Янукович підписав ухвалений Верховною Радою Закон (*Українські Національні Новини* (<http://www.unn.com.ua>). – 2014. – 29.01; *Офіційний портал Верховної Ради України* (<http://portal.rada.gov.ua>). – 2014. – 29.01).

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Мюнхенська конференція з питань безпеки: українська тема – серед головних

31 січня – 2 лютого в Мюнхені відбулася традиційна щорічна конференція з питань безпеки. Вона стала ювілейною, 50-ю з часу заснування цього форуму. Мюнхенську конференцію започаткували 1963 р., у розпал «холодної війни», як засідання представників оборонних відомств країн-членів НАТО. Тоді зустріч високих представників країн-членів НАТО в Мюнхені була присвячена виключно конфлікту між Заходом і Сходом. Відтоді Мюнхенська конференція з питань безпеки неодноразово змінювала свій профіль. Сьогодні – це міжнародний дискусійний форум, що збирає політиків, дипломатів, військових, бізнесменів, наукових і громадських діячів з десятків країн (учасниць НАТО і Євросоюзу, а також держав, що відіграють важливу роль на світовій арені – Росії, Китаю, Японії, Індії та ін.).

Порядок денний конференції включає такі актуальні питання світової політики, як протидія міжнародному тероризму, реформування ООН і НАТО, урегулювання ситуації в гарячих точках, зміцнення регіональної й глобальної безпеки, вирішення кризових ситуацій у певних країнах. Як зазначають оглядачі, часто на цій конференції можна почути доволі відверті позиції політиків, оскільки цей форум не належить до офіційних державних заходів, а являє собою приватну зустріч впливових людей світу.

Центральними темами попередньої, 49-ї Мюнхенської конференції з питань безпеки стали ситуація в Сирії, близькосхідне врегулювання, іранський атом, а також криза в Малі. У форумі брали участь понад 400 представників світової політичної та економічної еліти.

Цьогоріч у форумі взяли участь сотні представників світової політичної та економічної еліти, серед яких 20 глав держав й урядів і близько 60 міністрів закордонних справ й оборони. До Мюнхена прибули також Генсек ООН Пан

Гі Мун, генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен, глава МЗС РФ С. Лавров, держсекретар США Д. Керрі, голова Пентагону Ч. Гейгел.

Уряд ФРН у Мюнхені представляли міністр оборони Урсула фон дер Ляйєн, глава МЗС Ф.-В. Штайнмайєр, міністр внутрішніх справ Томас де Мезьєр, а також близько 60 депутатів бундестагу. Для висвітлення конференції до Мюнхена з'їхалося близько 700 журналістів з усього світу.

Україну на форумі представляв в. о. міністра закордонних справ Л. Кожара. Також запрошення отримали представники опозиції В. Кличко, А. Яценюк і П. Порошенко.

Конференцію відкрив її голова – колишній заступник міністра закордонних справ ФРН В. Ішінгер, слідом за ним виступив німецький федеральний президент Й. Гаук. Він заявив, що його країна має відігравати більшу й рішучішу роль у світових кризах.

Під час Мюнхенської конференції з безпеки відбулося 15 панельних дискусій, а також близько 250 двосторонніх зустрічей. Центральними темами першого дня форуму стали питання близькосхідного врегулювання, сирійська криза й проблема безпеки в кіберпросторі.

У рамках обговорення ситуації в Сирії з доповідями виступили спецпредставник ООН і ЛАД по Сирії Л. Брахімі й глава сирійської Національної коаліції А. Джарба.

У другий день форуму, серед іншого, обговорювалися проблеми регіональної стабільності, зміцнення євроатлантичного співробітництва, безпека в Центральній і Східній Європі, перспективи розвитку сфери міжнародної безпеки, проблеми енергобезпеки й клімату, а також питання регулювання кіберпростору, зокрема в контексті так званої «справи Сноудена».

Водночас однією з топ-тем на Мюнхенській конференції з безпеки стала ситуація в Україні. Під час панельної дискусії на тему: «Глобальна сила та регіональна стабільність з фокусом на центральну та східну Європу» свої думки щодо подій в Україні озвучили представники ЄС, США й Росії. Між дипломатами США і ЄС, з одного боку, з іншого – Росії відбувся обмін гострими репліками стосовно майбутнього України. Так, президент Європейської ради Г. ван Ромпей заявив, що «майбутнє України належить ЄС», а державний секретар США Дж. Керрі повідомив, що США підтримують «бій України за демократію». Між тим, міністр закордонних справ Росії С. Лавров звинуватив країни Заходу в подвійних стандартах стосовно протестів в Україні.

Держсекретар США Дж. Керрі під час свого виступу на форумі заявив, що сьогодні ніде боротьба за демократичне майбутнє Європи не є більш важливою, ніж в Україні. Він зазначив, що в багатьох частинах Східної Європи й Балкан спостерігається «тривожна тенденція» – «прагнення людей знову розтоптують на догоду корумпованим олігархічним інтересам, які використовують гроші, щоб придушити політичну опозицію за незгоду, купити політиків і медіа та послабити незалежність судової системи». «Переважає більшість

українців прагне жити вільно в безпечній і процвітаючій країні. Вони борються за право спілкуватися з партнерами, які допоможуть їм реалізувати їхні устремління», – наголосив Дж. Керрі.

У репліці, зверненій до Росії, держсекретар США зазначив: «Сполучені Штати і ЄС солідарні з народом України в цій боротьбі. Росія та інші країни не повинні дивитися на європейську інтеграцію своїх сусідів як на програваний варіант. Фактично уроки останніх півсотні років полягають у тому, що ми можемо досягти набагато більшого, коли Сполучені Штати, Росія і Європа спільно працюватимуть. Майбутнє не повинно бути лише разом з однією країною, і тим більше воно не може бути вимушеним вибором».

Натомість міністр закордонних справ Росії С. Лавров у своєму виступі заявив, що «Україні нав'язують вибір і Росія не буде частиною цього процесу». С. Лавров звинуватив країни Заходу в подвійних стандартах щодо подій в Україні. Він запитав: «Що спільного між підбурюванням до насильницьких вуличних протестів і демократією? Чому ми не чуємо про засудження тих, хто захоплює державні будівлі та нападає на правоохоронців, використовує расистські та антисемітські гасла?»

С. Лавров також зазначив: «Коли Дж. Керрі каже, що Україна має обирати з ким бути – з цілим світом, чи з однією країною, Керрі – з усім його досвідом і здоровим глуздом – не та людина, від якої світ очікував почути подібну пропаганду».

В. о. міністра закордонних справ України Л. Кожара під час свого виступу наголосив, що європейська інтеграція є головним пріоритетом подальшого розвитку України, і висловив впевненість у тому, що європейський шлях не суперечить розвитку ефективного співробітництва з Російською Федерацією. Він також висловив стурбованість зростанням рівня екстремізму в нашій країні. Л. Кожара запевнив у готовності української влади до подальших ефективних переговорів з метою остаточної стабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні.

У рамках візиту до Німеччини для участі в роботі Мюнхенської конференції з питань безпеки в. о. міністра закордонних справ України Л. Кожара провів ряд зустрічей.

Під час зустрічі з главою МЗС ФРН Ф.-В. Штайнмайером сторони обговорили внутрішньополітичну ситуацію в Україні й підтвердили важливість зусиль зі стабілізації ситуації в Україні з метою уникнення будь-яких проявів насильства. Глава зовнішньополітичного відомства України поінформував німецького колегу про кроки, які здійснюються з цією метою.

Генерального секретаря ОБСЄ Л. Заньєра Л. Кожара запевнив, що Україна активно долучатиметься до роботи організації в рамках трійки ОБСЄ. Враховуючи результати українського головування, сторони домовилися спільно працювати над просуванням порядку денного організації. З цією метою в рамках конференції буде проведена спільна зустріч Л. Кожари, діючого голови ОБСЄ,

президента й голови департаменту закордонних справ Швейцарії Д. Буркхальтера і генсека ОБСЄ.

Генеральному секретарю ООН Пан Гі Муну Л. Кожара повідомив про останні кроки Президента В. Януковича, спрямовані на стабілізацію ситуації в Україні. Пан Гі Мун, за інформацією прес-служби Президента України, дав високу оцінку діям В. Януковича, спрямованим на вирішення політичної кризи. Він також підкреслив важливість збереження позитивної динаміки в нормалізації ситуації, підкресливши ключову роль керівництва України.

Вице-прем'єру й міністру закордонних справ Словацької Республіки М. Лайчаку Л. Кожара повідомив про останні кроки уряду України, спрямовані на стабілізацію внутрішньополітичної ситуації в країні. Крім того, було підтверджено налаштованість керівництва України продовжувати тісний діалог з представниками опозиції. Під час зустрічі Л. Кожара підтвердив також важливість якнайшвидшого врегулювання політичної кризи в Україні за столом переговорів, підкреслив необхідність неухильного виконання досягнутих домовленостей і наголосив на неприпустимості проявів екстремізму в будь-яких формах. Також міністри обговорили питання двостороннього співробітництва.

Міністра закордонних справ Нідерландів Ф. Тиммерманса Л. Кожара поінформував про внутрішньополітичну ситуацію в Україні та запевнив у твердій налаштованості керівництва на вирішення політичної кризи мирними засобами. Міністр закордонних справ Нідерландів висловив розуміння складнощів нинішньої ситуації, підкресливши необхідність демонстрації відповідальності усіма учасниками переговорного процесу. Як підкреслив Ф. Тиммерманс, Нідерланди, як і ЄС у цілому, глибоко зацікавлені в якнайшвидшому врегулюванні ситуації в Україні й готові надавати необхідну підтримку. Під час зустрічі було також обговорено подальший діалог між Україною і ЄС.

З новим головою Комітету із зовнішніх справ німецького бундестагу Н. Реттгеном глава українського МЗС обговорив внутрішньополітичну ситуацію в Україні та домовився про подальші контакти, у тому числі про можливий візит Н. Реттгена в Україну.

Під час зустрічі з єврокомісаром Ш. Фюле Л. Кожара повідомив про кроки, що вживаються керівництвом України для стабілізації політичної ситуації в державі. Також були обговорені подальші кроки в рамках діалогу Україна — ЄС.

Особливу увагу під час зустрічі з міністром закордонних справ Російської Федерації С. Лавровим було приділено обговоренню внутрішньополітичної ситуації в Україні. У цьому контексті було наголошено на неприпустимості будь-якого зовнішнього втручання у процес мирного врегулювання, а також на необхідності поважати право українців самостійно вирішувати питання розвитку своєї країни.

Присутні на Мюнхенській конференції представники української опозиції у свою чергу також провели ряд зустрічей зі світовими лідерами, за результатами яких зробили ряд гучних заяв. Зокрема, лідер партії УДАР В. Кличко на зустрічі з Генсеком ООН Пан Гі Муном заявив, що представники міжнародних організацій і впливові політики могли б стати посередниками й гарантами в переговорах опозиції з Президентом В. Януковичем. Він поскаржився, що В. Янукович не дотримується зобов'язань, порушує домовленості й не демонструє зацікавленості в урегулюванні ситуації в країні.

У рамках Мюнхенської конференції В. Кличко також зустрівся з президентом Європарламенту М. Шульцом, міністром закордонних справ Німеччини Ф.-В. Штайнмайером, держсекретарем США Дж. Керрі і його помічницею В. Нуланд.

Народний депутат України, співголова Комітету з парламентського співробітництва між Україною і ЄС П. Порошенко у свою чергу зустрівся з верховним представником ЄС з питань політики та безпеки К. Ештон, єврокомісаром Ш. Фюле, головою Комітету закордонних справ Європарламенту Е. Брокком, сенатором Конгресу США Дж. МакКейном і міністром закордонних справ Литви Л. Лінкявічусом. «Фактор дестабілізації політичної ситуації в Україні, фактор згорання демократичних процесів і насильство на українських вулицях, яке застосовується проти громадян нинішньою владою, об'єднав Європу та об'єднав світ у готовності до рішучих кроків щодо припинення насильства й забезпечення демократії», – наголосив він.

За словами П. Порошенка, світові політики обурені поведінкою української влади щодо ставлення до українців. «Упевнений, що застосування кроків, які плануються вже в найближчі тижні, сприятимуть деескалації конфлікту в Україні», – зауважив народний депутат України.

Крім того, під час зустрічей було зазначено, що першочерговим для України має бути проведення конституційної реформи, яка зробить неможливим у майбутньому застосування сили проти мирних громадян, тиск на суди, які заарештовують незаконно людей тощо. «Також треба підготувати всі механізми для забезпечення вільних виборів і врешті-решт підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом», – переконаний П. Порошенко.

Він зазначив, що світова спільнота обурена подіями в Україні, а ситуація з Д. Булатовим викликала ряд критичних заяв із закликами до української влади щодо забезпечення прав, здоров'я й життя громадян. Під час зустрічі з міністром закордонних справ Литви Л. Лінкявічусом було проведено телефонну розмову з президентом Литви Д. Грибаускайте й досягнуто домовленості про те, що Литва прийме на лікування постраждалого лідера Автомайдану Д. Булатова.

П. Порошенко також оголосив про створення міжнародної слідчої комісії для розслідування злочинів влади на акціях Євромайдану. «Саме для цього в Страсбурзі в середу-четвер ми повинні сформувати, після резолюції ПАРС,

незалежну слідчу міжнародну комісію. Вона повинна працювати в Україні й установити злочинні факти знуцання з українського народу», – заявив П. Порошенко. Він також додав, що опозиція вже призначила своїх представників у комісію, як і Євросоюз. «Генеральний секретар Ради Європи вже призначив досвідчену людину, колишнього голову Міжнародного суду», – сказав П. Порошенко. Він закликав владу призначити своїх представників для участі в розслідуванні міжнародної комісії.

Лідер «Батьківщини» А. Яценюк у Мюнхені заявив, що Україні нагально потрібен «план Маршалла» для стабілізації політичної й економічної ситуації у державі. Як сказав він журналістам у кулуарах конференції, Україна нині переживає «час великих викликів, дуже драматичний час» і потребує «не просто словесної підтримки, а реальної допомоги».

Серед заяв А. Яценюка про результати поїздки одними з найбільш помітних стали обіцянки про фінансову допомогу Україні, на яку нібито готова піти Європа. Україні для стабілізації ситуації необхідно щонайменше 15 млрд дол., заявив А. Яценюк після зустрічі з держсекретарем США Дж. Керрі й чиновниками ЄС у рамках Мюнхенської конференції. Водночас, наголосив він, такий пакет може бути запропонований тільки новому українському уряду, якщо нова українська опозиція після конституційної реформи отримає всю повноту влади. «Це і широка програма підтримки МВФ, і макрофінансова допомога ЄС та інших міжнародних інститутів», – зазначив А. Яценюк. «Якщо відбудеться конституційна реформа, Україна зможе отримати економічний пакет не для уряду В. Януковича, а для Української держави, якщо українська опозиція отримає всю повноту відповідальності за справи в країні. Ми не беремо участі в торгах за посаду Прем'єр-міністра, і не потрібно купувати опозицію посадою. Якщо йдеться про те, що треба врятувати країну і цей уряд не здатен це робити, то ми готові це робити, але за умов виконання чотирьох пунктів», – наголосив він.

Перший пункт, за його словами, – це припинення насильства. Другий – звільнення заручників, яких узяла сьогоднішня українська влада. Третій – розслідування фактів викрадення, побиття, тортур і вбивств українців. Четвертий пункт, за словами опозиціонера, – це проведення конституційної реформи, «негайне повернення до того, що Україна стане парламентсько-президентською республікою, зі зменшенням повноважень діючого Президента». А. Яценюк також зазначив, що для виконання цих пунктів є пропозиція про створення додаткової комісії, де представники ООН брали б участь як спостерігачі.

Що це за допомога й на яких підставах вона буде надаватися нашій державі, а головне – хто буде розплачуватися згодом за цими боргами, опозиціонер не уточнив, обмежившись лише обтічною фразою. «Ми звернулися до наших західних партнерів, що нам потрібна фінансова допомога, але коли ми говоримо “нам”, то це народу України. Ми поїхали до наших західних

партнерів з фінансовим планом, і вони готові допомогти народу України», – заявив А. Яценюк.

Можливо, ідеться про заяву верховного представника ЄС із закордонних справ К. Ештон, зроблену в інтерв'ю виданню Wall Street Journal, що Євросоюз і Сполучені Штати Америки працюють над великим планом фінансової допомоги Україні. Ці дії, за її словами, спрямовані на надання допомоги Україні в перехідний період, коли тимчасовий уряд може розпочати політичні й економічні реформи перед призначеними нині на 2015 р. президентськими виборами.

Обсяг допомоги «буде немаленьким», сказала К. Ештон. Умови цієї допомоги не потребуватимуть укладення Києвом довгострокової угоди з Міжнародним валютним фондом, додала вона. К. Ештон зазначила, що пакет може складатися не тільки з грошей, а може містити також інвестиційні зобов'язання й інші пропозиції.

Утім, президент Центру антикризових досліджень Я. Жаліло припускає, що анонсована фінансова підтримка Євросоюзу та США на адресу України навряд чи буде безповоротною і, швидше за все, досить чітко пов'язана з певними умовами. Насамперед це може бути активізація виплат за зовнішнім держборгом, які у 2014–2015 рр. становитимуть близько 8 млрд дол. Крім того, частина коштів може бути спрямована на покриття дефіциту бюджету, хоча, можливо, це і не буде занадто явним.

Якщо говорити про програму технічної допомоги, це можуть бути гроші, виділені міжнародними організаціями на вдосконалення якоїсь із гілок влади, перебудову роботи якихось міністерств, підтримку підприємництва або ж реорганізацію правоохоронних органів. Також можливий кредит, пов'язаний з реконструкцією комунальних мереж, інфраструктури тощо. Пакет підтримки може включати не тільки гроші, а й інвестиційні зобов'язання, інші пропозиції. Дуже цікаво зрозуміти, чи готова Європа насправді йти на обсяги допомоги, які порівнюються з російськими. Причому реалізація її пропозицій означала б створення певного балансу між головними джерелами зовнішньої підтримки України, тобто між Заходом і Росією. Але при цьому кожне з джерел хоче бути впевненим у своєчасному поверненні своїх коштів. Це ж, у свою чергу, передбачає певні політичні «побажання».

Голова правління Інституту української політики К. Бондаренко підкреслив, що «насправді гроші були обцяні не опозиції, а Україні. Не було ніякої чіткої прив'язки щодо того, що ЄС може виділити гроші тільки тоді, коли опозиція прийде до влади. Євросоюз будь-які фінансові переговори завжди веде не з опозицією, а тільки з владою».

Крім того, європейці дають гроші не просто так. Імовірно, вони даватимуть кошти під цільові проекти і, швидше за все, з чіткою прив'язкою до підписання Угоди про асоціацію. Зазвичай такі домовленості підписуються таким чином: Україна підписує Угоду про асоціацію, ЄС збирає того ж дня конфе-

ренцію країн-донорів, які під час цього засідання заявлять, яким чином необхідно передавати гроші й на що. Будуть узгоджені всі моменти: яка сума буде передана негайно, яка через місяць, через півроку, яка через рік; якою буде схема погашення боргів, це будуть інвестиції чи кредити. Після того як Угоду буде ратифіковано українською стороною, відбувається перший транш і далі запускається графік траншів і графік погашення. У цій ситуації не грає ніякої ролі, хто є Президентом, а хто – Прем'єр-міністром. Тут ідеться про відносини між Україною і Європейським Союзом.

Про фінанси, які можуть бути виділені. Поки що гіпотетичні фінанси. Ідеться про те, що Україна повинна продемонструвати стабільність. Тобто спочатку Україна повинна знайти внутрішній консенсус між опозицією і владою, між Майданом і владою, після цього вийти на підписання Угоди про асоціацію, і тільки тоді можна буде говорити про отримання грошей. Тобто немає точної прив'язки, що А. Яценюк привіз гроші чи А. Яценюку пообіцяли гроші. Просто він брав участь у конференції. Там він зустрівся з кількома єврокомісарами, з кількома особами, які відповідають за цей напрям. Йому окреслили цей план. І А. Яценюк вирішив зробити заяву.

Поки рано говорити про те, чим це відгукнеться для України. Ми не знаємо, які умови виставляються, які відсотки, що буде гарантією для Заходу. Але опозиція сьогодні не є тією стороною, якій видають кредити, особливо багатомільярдні».

І все ж підсумки Мюнхенської конференції з питань безпеки дають певні надії для України, вважає экс-міністр закордонних справ України В. Огризко. Він переконаний, що прозвучали позитивні заяви, які в разі конкретних дій з боку України можуть втілитися в реальну допомогу від ЄС. Зокрема, єврокомісар з питань розширення та політики добросусідства Ш. Фюле на Мюнхенській конференції з безпеки висловив думку про те, що Європейський Союз має пообіцяти Україні перспективу членства в Союзі. «Якщо ми серйозно маємо намір допомогти Україні та іншим країнам колишнього Радянського Союзу, то угода про асоціацію має бути лише першим кроком з нашого боку. ... Ми не зможемо допомогти цим країнам без використання найпотужнішого інструменту – розширення. Не можна просто запропонувати їм угоду про асоціацію з ЄС і сказати при цьому, що це ніколи не дасть їм можливості стати членом Євросоюзу. ЄС має бути більш рішучим», – сказав Ш. Фюле.

«Усе розпочинається із заяв. Якщо заяви є позитивними, вони дають якусь певну надію і перспективу. Те, що ми чули, залишає таку надію. Треба сподіватися, якщо вдасться повернутися до Конституції 2004 р. і сформувати перехідний уряд професіоналів, тоді питання про фінансову та будь-яку іншу допомогу стане реальним», – вважає В. Огризко.

На думку экс-міністра закордонних справ, заплановані чергові візити в Україну верховного представника ЄС з питань політики та безпеки К. Ештон і заступника держсекретаря США В. Нуланд, міністрів закордонних справ

європейських держав говорять про те, що попередні досягнуті домовленості не були виконані українською владою. «Це говорить про те, що представники ЄС і США намагаються зіграти роль посередників, тих, хто допомагає прийняти адекватні, цивілізовані, демократичні рішення, тому ці візити є, безумовно, корисними. Але ще кориснішими були б конкретні рішення і ЄС, і США, щоб спонукати владу йти демократичним шляхом, а не авторитарним», – додав В. Огрізко.

Українські експерти стверджують: тільки обговорення на форумі в Мюнхені політичної кризи не вирішить, але для політиків це шанс почути об'єктивні думки іноземних колег, перевірити свою переконливість і щирість заяв на критично налаштованій аудиторії.

Наступна Мюнхенська конференція з безпеки відбудеться 6–8 лютого 2015 р., повідомив директор форуму В. Ішінгер. За його словами, Мюнхенський форум нещодавно очолив рейтинг експертно-аналітичних центрів світу, який складає університет Пенсильванії на основі опитування декількох тисяч учених й експертів.

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ, канд. ист. наук

Ескалация политического кризиса в Украине: реакция за рубежом

События последнего времени в Украине вызвали значительный резонанс во всем мире, практически никого не оставив равнодушным. Так, на Всемирном экономическом форуме в Давосе была объявлена минута молчания по жертвам событий, связанных с акциями протеста в Киеве.

С самого начала эскалации противостояния в Украине Запад призывает украинские власти отменить «антидемократические законы» и остановить насилие.

Если говорить о реакции **США**, то, в частности, **вице-президент** этой страны **Дж. Байден** призвал главу Украинского государства В. Януковича к немедленному прекращению эскалации в противостоянии между протестующими и милицией. «Подчеркивая, что насилие любой из сторон не является приемлемым, вице-президент отметил, что только правительство Украины может обеспечить мирное завершение кризиса, и дальнейшее кровопролитие будет иметь последствия для отношений Украины с Соединенными Штатами Америки», – сообщили в Белом доме.

Кроме того, вице-президент США отметил важность постоянного диалога с оппозицией и необходимость реального компромисса в качестве единственного выхода из кризиса. Напоследок он подчеркнул, что свобода собраний

и выражения мнений – главные столпы демократического общества и должны быть защищены.

Кроме того, в **заявлении Государственного департамента США, сделанного М. Харф**, отмечается, что «Соединенные Штаты Америки решительно осуждают рост насилия на улицах Киева, которое привело к человеческим жертвам и смерти двух демонстрантов. Мы призываем все стороны немедленно снять напряжение ситуации и воздержаться от насилия», – говорится в заявлении.

Также в США призвали правительство Украины «отменить антидемократическое законодательство и начать национальный диалог с политической оппозицией». «Соединенные Штаты Америки уже отозвали визы нескольким людям, ответственным за насилие, и будут продолжать рассматривать дополнительные шаги в ответ на применение насилия со стороны любых участников», – заявляет Государственный департамент США.

В заявлении также указывается, что увеличение напряженности в Украине стало «прямым следствием отказа украинского правительства заниматься реальным диалогом и принятием антидемократического законодательства 16 января». «Однако агрессивные действия членов крайне правой группы “Правый сектор” являются неприемлемыми. Мы также осуждаем насилие со стороны неофициальных групп, известных как “титущки”», – подчеркивается в заявлении.

Ранее Посольство США в Украине сообщило, что Соединенные Штаты Америки отменили визы для некоторых украинцев, причастных к силовому разгону Евромайдана.

Со своей стороны **экс-посол США в Украине С. Пайфер** в комментарии «Голосу Америки» заявил, что запрет на въезд для чиновников – это лишь первый шаг: «Далее, скорее всего, последуют финансовые санкции».

Президент американской организации Freedom House Д. Креймер считает, что Соединенные Штаты Америки должны ввести санкции в отношении Президента Украины В. Януковича. «Я считаю, что Соединенные Штаты Америки должны активизировать свои действия. Вице-президент Дж. Байден должен позвонить Президенту В. Януковичу и сказать ему, что если примененные силы не прекратятся, то он возглавит список людей, в отношении которых США наложат санкции», – сказал Д. Креймер.

По его мнению, пришло время не просто рассматривать вопрос введения санкций, а сделать это. «Санкции в отношении министра внутренних дел, Генерального прокурора, депутатов, принявших законы на прошлой неделе, которые ограничивают право граждан на волеизъявление, вплоть до самого Президента и его окружения. Соединенные Штаты Америки предупреждали о последствиях в случае применения силы, пришло время, чтобы украинская власть отвечала за свои действия», – отметил президент Freedom House.

Он также считает, что существует необходимость назначения посланника США для посредничества в переговорах между оппозицией и властью. «Я

также считаю важным назначить специального высокого уровня посланника, или сенатора Маккейна, или сенатора Мерфи, или сенатора Кардина, возможно, даже ЕС может отправить А. Квасньевского», – считает Д. Креймер.

Активно комментируют события в Украине и американские СМИ.

В частности, в редакционной статье **The New York Times** пишет о том, что встреча Президента В. Януковича с лидерами оппозиции – хороший знак, однако сложно сказать, какое соглашение сможет привести к мирному выходу из сложившейся ситуации. США и Евросоюз не скрывали, что их симпатии на стороне протестующих, говорится в статье. На данном этапе им следует ясно заявить о недопустимости насилия. Именно так 23 января поступил Госдепартамент США, призвав всех участников конфликта к спокойствию и осудив правительство за нежелание вести диалог, а группировку «Правый сектор» – за проявления агрессии.

Предупреждение Госдепа и объявление Посольства США в Киеве об аннулировании виз ряду неназванных чиновников было хорошим началом, однако Вашингтон должен быть готов выполнить обещание о «дополнительных шагах в ответ на применение насилия каждой из сторон», пишет NYT.

Гибель протестующих и ожесточенные схватки свидетельствуют о неудачной политике украинского Президента и его нежелании вступить в диалог с оппозицией, пишет в статье для **The Wall Street Journal** А. Каратницкий, старший научный сотрудник Atlantic Council of the US. «В. Янукович стал на сторону “твердолобых”, которые толкают его к изоляции от Запада и к установлению тирании, зависимой от России», – считает автор.

По его подсчетам, на сегодняшний день В. Януковича поддерживает примерно 25 % населения, поэтому его популярность втрое слабее, чем у В. Путина и А. Лукашенко в период, когда те «сделали заявки на авторитарное правление».

Автор также советует лидерам ЕС и Б. Обаме поговорить с В. Януковичем напрямую. Шансы вернуть Украину на путь демократии и европейского будущего еще есть, считает он.

Возможно, В. Янукович не понимает украинскую политику, хотя и возглавляет одну из крупнейших партий страны более 10 лет. А возможно, он следует не собственному сценарию, а сценарию В. Путина. Об этом, в частности, в редакционном материале пишет «**Вашингтон пост**». «США должны признать роль Путина в попытках навязать его автократическую модель стране, которая пытается стать настоящей демократией – и заставить Путина ответить за это», – пишет издание.

Активно высказываются по поводу последних событий в Украине и еврочиновники.

В частности, **Совет Европейского Союза** выразил глубокую обеспокоенность в связи с событиями в Украине и призвал власти к широкому диалогу для выхода из политического кризиса. Такое решение по Украине было при-

нято 20 января 2014 г. в Брюсселе в ходе заседания Совета ЕС по вопросам иностранных дел.

В свою очередь **Президент Европейского парламента М. Шульц** отметил, что, прежде чем применять санкции против Украины, стоит подумать о том, чтобы направить новую наблюдательную миссию в страну. «Прежде чем говорить о санкциях, нужно подумать о том, не можем ли снова мы направить в страну посредника», – заявил М. Шульц, напоминая о том, какой положительный вклад в прошлом в налаживание переговоров между властью и оппозицией внесли бывший верховный представитель ЕС Х. Солана и экс-президент Польши А. Квасьневский.

Кроме того, он не исключил, что в случае, если не удастся остановить насилие в стране, могут быть применены санкции к украинским властям, в частности закрытие их счетов в европейских банках и визовые ограничения.

В то же время Президент Европарламента посоветовал ЕС не закрывать двери перед Украиной, ведь в таком случае в первую очередь пострадают простые граждане и оппозиция останется без поддержки. По его мнению, Евросоюз и дальше должен быть открыт для переговоров относительно Соглашения об ассоциации с Украиной.

О том, что Европейский Союз может прекратить официальные отношения с Украиной, если подтвердится, что милиция стреляла в демонстрантов огнестрельным оружием, заявил **вице-президент Европейского парламента Я. Протасевич**. По его словам, новости из Украины шокируют. «После этого мы не можем иметь дело с Украиной так, как раньше», – сказал Я. Протасевич. Он отметил, что если это правда, что милиция открыла огонь против демонстрантов из огнестрельного оружия, то отношения Украины и Европейского Союза претерпят кардинальные изменения. «Диалог с Украиной находится под угрозой и может быть приостановлен», – отметил вице-президент Европейского парламента. «Кровь на улицах все меняет», – добавил политик.

Европейская комиссия в самых сильных выражениях осуждает применение силы и насилие и призывает все стороны немедленно от этого воздержаться и начать предпринимать шаги, которые помогут снять эскалацию ситуации, заявил в свою очередь **президент Еврокомиссии Ж. Баррозу**, комментируя ситуацию в Украине. «Я хотел бы особо подчеркнуть основную ответственность украинских властей предпринять действия, чтобы снять эскалацию этого кризиса и для этого привлечь в диалог оппозицию, гражданское общество», – заявил политик.

Ж. Баррозу отметил: «Мы шокированы последними новостями из Украины о смертях протестующих и выражаем свои глубокие соболезнования их семьям».

Президент Еврокомиссии также подчеркнул готовность ЕС «рассмотреть возможные действия» Брюсселя в отношении Украины. Он также отметил

«глубокую обеспокоенность в связи с недавним ограничением основных свобод, включая свободу высказываний и свободу СМИ».

Верховный представитель Европейского Союза К. Эштон также высказалась касательно ситуации в Украине. «Я резко осуждаю насильственную эскалацию событий в Киеве, ... что привело к человеческим жертвам. Сообщение о смерти нескольких протестующих вызывает чрезвычайное беспокойство. Я выражаю свои соболезнования всем пострадавшим в этих событиях, – сказала К. Эштон. – Я призываю всех участников событий быть сдержанными. Применение силы и проявление насилия не является ответом на политический кризис. Все насильственные действия должны быть немедленно прекращены; по их применению должны быть проведены соответствующие расследования. Все виновные должны быть привлечены к ответственности».

Кроме того, К. Эштон призвала украинскую власть и оппозицию к диалогу на высшем уровне.

Следует отметить, что инструментарий ЕС по воздействию на Украину может не ограничиться визовыми мерами, предупреждают в Брюсселе. «Евросоюз выйдет за рамки заявлений, осуждающих насилие. Сейчас мы не говорим о санкциях, но есть интересы олигархов, есть банковские счета, которые можно проверить», – заявил **комиссар ЕС по вопросам бюджета Я. Левандовский**.

Со своей стороны действующий **председатель Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, министр иностранных дел Швейцарии Д. Буркхальтер** заявил, что его страна, которая на сегодняшний день председательствует в ОБСЕ, готова помочь Украине найти мирный политический выход из нынешнего кризиса. «ОБСЕ имеет все необходимые инструменты и механизмы, чтобы стать посредником в таких ситуациях, и готова поддерживать власть Украины в усилиях с целью снизить напряженность и предотвратить дальнейшую эскалацию», – отметил Д. Буркхальтер.

Он также выразил глубокую обеспокоенность положением в Украине и призвал все стороны воздерживаться от насилия и пойти на политический диалог.

Глава ОБСЕ призвал власть Украины сделать все возможное для предотвращения эскалации, осуществить надлежащее расследование гибели людей и привлечь виновных в жертвах и насилии к ответственности.

Крайне обеспокоен событиями в Украине и **Генеральный секретарь НАТО А. Расмуссен**, который призвал стороны конфликта к диалогу и проявлению сдержанности. «Я крайне обеспокоен драматическими событиями в Украине и сообщениями о нескольких смертях в Киеве. Я решительно осуждаю использование насилия. Насилие никогда не может быть ответом на политический кризис», – заявил он.

В этой связи А. Расмуссен высказался за диалог и проявление сдержанности. «Крайне важно, чтобы все стороны участвовали в реальном диалоге, про-

являли сдержанность и избегали дальнейшей эскалации», – уверен Генсек НАТО.

Глава крупнейшей в ЕС Европейской народной партии Дж. Дол призвал европейский парламент инициировать собрание Совета безопасности ООН в связи с ситуацией в Украине, сообщается в официальном обращении на сайте партии. (Европейская народная партия является крупнейшим и наиболее авторитетным межпартийным союзом Европы и объединяет правоцентристские партии. Фракции ЕНП являются крупнейшими в Европарламенте и Совете Европы).

Новые законы, принятые 16 января 2014 г., в ЕНП назвали «драконовскими» и призвали отозвать их. «Эти законы представляют собой проблему не только из-за процедуры, по которой они были приняты, но и потому, что содержание законов недемократично», – отмечают в партии. Ответственность за ситуацию в Украине депутаты Европарламента возлагают на главу государства и депутатов, которые голосовали за законы 16 января.

Вспомнили евродепутаты и о влиянии России на события в центре Киева. «Россия несет ответственность за ход событий в Украине. Мы призываем Россию воздержаться от использования инструментов политического и экономического принуждения в нарушение Хельсинкского заключительного акта и Будапештского меморандума 1994 г. насчет гарантий безопасности Украине. Такое поведение может оказать влияние на проведение Олимпийских игр в Сочи», – предупредили в партии.

Активно обсуждают украинские дела в Германии.

Как сообщила в связи с последними событиями в Киеве **канцлер ФРГ А. Меркель**, правительство ФРГ пока не считает уместным введение санкций против властей Украины. Она подчеркнула, что гораздо важнее создавать возможности для переговоров. При этом глава немецкого правительства отметила, что в Берлине «крайне обеспокоены и возмущены» тем, как в Украине «протягиваются законы», которые ставят под вопрос основные права и свободы.

Министр иностранных дел Германии Ф.-В. Штайнмайер призвал Президента В. Януковича не применять насилие в отношении демонстрантов в Киеве. «Наша позиция была и остается такой: насилие не является решением проблем. Это мы говорим обеим сторонам. В то же время в адрес Президента В. Януковича мы однозначно говорим: будет неприемлемым, если реакция руководства в Украине проявится в насилие и при этом пострадает еще больше людей», – сказано в заявлении.

Ф.-В. Штайнмайер отметил, что именно на правительстве лежит обязательство охранять мирные демонстрации.

Посол Германии в Украине К. Вайль считает, что события ночи на 22 января в Киеве, когда погибли участники акции протеста, стали невозвратной точкой. Об этом он заявил, выступая в ходе встречи аккредитованных в Украине дипломатических представительств с представителями силовых структур

и МИДа. Посол Германии, в частности, выразил возмущение тем фактом, что во время указанного заседания не было ни слова сказано о погибших в Киеве. По его данным, жертв акций протестов уже двое.

«Мы считаем, что сегодня ночью был перейден Рубикон. Все, что мы можем сказать, – это то, что вы должны немедленно начать переговоры с оппозицией», – заявил посол, обращаясь к представителям украинской власти. При этом его тон был довольно резким и экспрессивным.

Немецкий политолог, член Института исследований Центральной и Восточной Европы Католического университета г. Айхштетт А. Умланд прогнозирует, что ситуация в Украине может перерасти в вооруженный конфликт. «Через сепаратистские тенденции может начаться гражданская война. В случае наложения нескольких кризисов – политического, социального, экономического, финансового, международного – некоторые регионы на Востоке и Юге могут обратиться в Москву с просьбой стать российскими протекторатами», – считает эксперт.

Что касается немецких СМИ, то, например, журналист **Die Welt** Р. Герцингер констатирует, что Украина стремительно превращается в полицейское государство. Гибель пяти демонстрантов, двое из которых «убиты пулями полицейских», демонстрирует, как все серьезно. Президент В. Янукович намерен подавить протест, продолжающийся уже несколько месяцев, против «его авторитарного пророссийского курса и коррупционной власти».

Конечно, печально, что некоторые демонстранты также идут на насилие, пишет автор, но спровоцировала эту ситуацию власть, приняв репрессивные законы, согласно которым мирные демонстрации и неугодные власти критики оказываются вне правового поля. При этом, подчеркивает Р. Герцингер, за возвращением Украины к авторитарной системе прежде всего стоит... «русский царь Владимир Путин», который хочет войти в историю как «новый собиратель земель русских» и вернуть бывшие советские республики в свою империю, которая теперь называется не Советским, а Евразийским союзом.

Журналист призывает ЕС похоронить свои иллюзии о «модернизационном партнерстве» с В. Путиным и выступить против него и его последователя в Киеве. «И санкции против режима В. Януковича – такие же, какие мы уже ввели против Беларуси, – могли бы стать первым шагом на этом пути», – добавляет Г. Герцингер.

Немецкая газета *Südwert Presse* считает, что, по сравнению с нынешними событиями в Украине, «оранжевая революция 2004 г. кажется уличной вечеринкой. Впрочем, сейчас, как и тогда, речь идет о свободе и гражданских правах». «В. Янукович лицемерно прикидывается, когда говорит, что готов к переговорам, его свита цинично называет смертельные выстрелы зачисткой улиц и позволяет при минусовой температуре применять водометы, чтобы охладить “террористов”. ...Самое ужасное в этот момент то, что наихудшее в Киеве, кажется, еще впереди», – отмечает баварское издание.

В свою очередь, газета **Berliner Zeitung** предостерегает: «Радикализация протеста может привести к потере им легитимности. Это фатальное изменение. И этого горького признания не изменить даже, если выяснится, что готовые к насилию демонстранты являются проплаченными провокаторами».

Бременское издание **Weser-Kurier** пишет, что ответственность за ситуацию в Украине возлагается как на Президента В. Януковича, так и на оппозиционных лидеров. «Кажется, никогда не выяснят, кто ответственен за смерть демонстрантов. Однако, наверное, основная часть ответственности за эскалацию ситуации в таком виде возлагается на В. Януковича. ...Несколько уступок со стороны правительственного лагеря несколько недель тому – и критики режима чуть успокоились бы», – пишет это издание.

«Однако В. Янукович уперся. Его предложение провести круглый стол оказалось фарсом. ...Сдержанные оппозиционные лидеры, которые призывали к диалогу, оказались дискредитированы. Разговоры ни к чему не приведут, насилие – единственное средство – к такому выводу приходят, очевидно, все больше демонстрантов», – говорится в статье **Weser-Kurier**.

Вместе с тем и лидеры оппозиции несут ответственность за эскалацию насилия, убеждены немецкие журналисты. «Они очень переоценили свои силы и выдвинули весьма высокие требования. Вместо того чтобы требовать у В. Януковича возвращения на проевропейский путь, они сформулировали по максимуму: отставку Президента и правительства и внеочередные выборы. Это не смогло стать основой диалога. А сейчас ситуация развилась так, что на мирное решение конфликта уже рассчитывать не приходится», – отмечает **Weser-Kurier**.

Также винит в эскалации ситуации в Киеве оппозицию издание **Nordwest-Zeitung** из Ольденбурга: «У лидеров оппозиции нет плана. Их объединяет лишь непризнание режима В. Януковича – мало, чтобы вывести страну из кризиса. В. Кличко дает протестам лицо, однако убедительную перспективу будущего для большинства украинцев он не может предложить».

Не менее активно данная тема обсуждается и в соседней с Украиной Польше.

Так, президент Польши **Б. Коморовский** считает, что силовое решение конфликта в Украине «будет драмой с точки зрения реакции на это западного мира». Политик не видит смысла в телефонном разговоре с Президентом В. Януковичем, поскольку «все, что должно быть сказано, уже было сказано», пишет **Rzeczpospolita**.

«Я обеспокоен тем, что происходит в Украине и с Украиной. Отказавшись от подписания Соглашения об ассоциации с Евросоюзом, сужается поле для маневра и для Украины, и для Евросоюза, а также для Польши, как страны-соседа с Украиной», – отметил он.

Глава Министерства иностранных дел Польши Р. Сикорский заявляет, что Украина переступила черту, и призывает обе стороны конфликта к сдержанности. «Вы переступили черту. Умер человек, пролилась кровь. Призыва-

ем обе стороны к сдержанности», – заявил он в Сейме журналистам, комментируя последние события в Украине.

Министр высказал мнение, что основной причиной происходящего сегодня является принятие репрессивных законов и уход от европейского курса, реформ. «Курс на Европу, реформы являются путем к процветанию и укреплению независимости. Клептократия и репрессии могут завести лидеров в регионы, в которых они не хотели бы оказаться, к недееспособности. Мы давали советы украинской власти, но теперь они прислушиваются к советам извне Европейского Союза», – сказал Р. Сикорский.

Также он высказал предположение о том, что конфликт в Украине может усугубиться. «Конечно, могут быть люди, которые зависят от того, чтобы была эскалация», – полагает Р. Сикорский.

Экс-президент Польши А. Квасьневский обращает внимание Евросоюза на то, что игнорирование украинских проблем грозит катастрофой для ЕС и призывает европейских дипломатов не сидеть сложа руки. В случае отсутствия диалога между участниками противостояния в Украине, ситуация может полностью выйти из-под контроля властей и оппозиции и может иметь чрезвычайно трагические последствия не только для украинцев, но и для Евросоюза, заявил политик в интервью польскому телеканалу TVN24 Biznes i Swiat в швейцарском Давосе.

«Нам на самом деле грозит большая трагедия. Думаю, что европейские дипломаты, дипломаты соседних стран и Польши должны быть очень чувствительными к этим делам. Мы можем оказаться в такой спирали событий, которую уже не удастся остановить», – сказал А. Квасьневский. Он подчеркнул, что последствия такого развития ситуации почувствуют «все» и они будут иметь не только «моральный» характер из-за того, что в Украине гибнут невинные люди, но также возможна «волна миграции и экономические проблемы».

Экс-президент назвал первоочередной задачей в Украине прекратить насилие и начать настоящий диалог между властью и оппозицией для того, чтобы найти выход из нынешнего политического кризиса. «Сегодня этого диалога нет, он в большой степени мнимый, даже если происходят какие-то встречи», – сказал А. Квасьневский, заявив также об «абсолютной нехватке» доверия между участниками тех переговоров.

Он также обратил внимание на то, что в Украине есть три, а не две стороны противостояния, вспомнив об общественном секторе, у которого есть свои твердые ожидания и для которого оппозиционные политики «тоже не являются любимым партнером».

По поводу событий в Украине высказался и **министр иностранных дел Литвы Л. Линкявичюс**, который считает, что жестокие события в центре Киева вынуждают Европу к введению санкций. «Развернутый жестокий сце-

нарий на Евромайдане призывает к единой реакции ЕС. Призывы к диалогу неэффективны, (настало. – Ред.) время для адресных санкций», – уверен он.

Обеспокоена событиями в Киеве и призывает украинское руководство доказать приверженность мирному урегулированию ситуации и Великобритании. Об этом, в частности, заявил **министр по делам Европы Министерства иностранных дел Великобритании Д. Лидингтон**.

Особая ответственность за происходящее, по словам представителя британского МИД, лежит на украинской власти и Президенте В. Януковиче. «Украинское руководство должно принять срочные меры для решения фундаментальных причин нынешнего кризиса и урегулирования разногласий путем конструктивного и всестороннего диалога. Президент В. Янукович должен продемонстрировать через действия его официальную приверженность демократическим нормам и ценностям», – отметил Д. Лидингтон.

Российскую точку зрения по данному вопросу озвучил **пресс-секретарь В. Путина Д. Песков**, напомнив, что Россия не будет вмешиваться в эту ситуацию. «Любые решения, которые принимаются в Киеве, являются суверенными и принимаются руководством этой страны в рамках демократических процессов», – отметил пресс-секретарь.

Д. Песков уточнил, что за ситуацией в Кремле следят «с огромным вниманием и волнением, а порой с болью». При этом российские политики убеждены, что их украинские коллеги сумеют самостоятельно найти выход из положения и нормализовать ситуацию.

В частности, **министр иностранных дел РФ С. Лавров** заявил, что европейские страны не должны вмешиваться во внутренний кризис в Украине. «Мы хотели бы, чтобы некоторые из наших европейских коллег воздержались от совершения бесцеремонных действий в условиях кризиса в Украине, когда без всяких приглашений представители некоторых европейских правительств спешат на Майдан, чтобы принять участие в антиправительственных демонстрациях в стране, с которой у них есть дипломатические отношения», – сказал С. Лавров, отметив, что такое поведение неприемлемо.

Кроме этого, глава МИД России раскритиковал протестующих за использование «насилия против милиции, применение файеров, “коктейлей Молотова” и взрывных устройств», назвав их поведение «полным нарушением всех европейских стандартов поведения». «Я лично считаю, что эти призывы к осторожности, которые провозглашают лидеры оппозиции, в частности В. Кличко, в настоящее время показывают, что ситуация выходит из-под контроля», – отметил С. Лавров.

Также министр иностранных дел России заявил о готовности Москвы выступить в роли посредника в урегулировании политического кризиса в Украине, но при условии, что из Киева поступит соответствующее обращение. «Обстоятельства могут быть только одни: если нас об этом попросят. Но, на-

сколько я понимаю, такая помощь не требуется: сейчас есть прямые контакты между Президентом, правительством и оппозицией», – заявил С. Лавров.

Что касается **Госдумы**, то она прямо осудила насилие, к которому прибегла оппозиция в Киеве. Госдума в своем заявлении, принятом с подачи всех четырех фракций, с тревогой отметила, что «волна гражданского конфликта захлестывает братскую Украину». «Действия протестного движения приобретают возрастающий масштаб и все более агрессивный характер. По существу, имеют место попытки свержения легитимных институтов власти в стране силовым путем», – считают депутаты Госдумы.

Напротив, **российские радикальные оппозиционеры** поддерживают Майдан в Киеве, надеясь повторить нечто подобное и в Москве.

В целом же силовые столкновения в Киеве США, ЕС и Россия прокомментировали по-разному. В частности, США и Евросоюз выразили обеспокоенность, что противостояние власти и оппозиции перешло в силовую фазу, и призвали стороны конфликта к переговорам, а также выступили за пересмотр принятых парламентом 16 января законов.

Кроме того, Вашингтон уже ввел визовые ограничения в отношении ряда украинских чиновников, а Евросоюз объявил, что также рассматривает возможность санкций и на визовых ограничениях не остановится.

В этой связи эксперты подтверждают, что введение санкций болезненно для официального Киева, но подчеркивают, что этот инструмент не позволит добиться смены власти в Украине.

Россия же, со своей стороны, призывает Запад не вмешиваться во внутренние дела Украинского государства.

С. Горюва, науч. сотр. ФПУ НБУВ, канд. наук по соц. коммуникациям

Т. Гранчак, зав. отделом «СІАЗ» НБУВ, д-р наук по соц. коммуникациям

Затянувшийся кризис и угроза раскола

Сегодня общественно-политический кризис в Украине вновь выдвигает на повестку дня вопросы, связанные с территориальной целостностью государства. Так, в румынской прессе появились намеки на то, что их страна претендует на прежние свои земли. Влиятельный ежедневник *Adevarul* («Правда») призвал власти страны «защитить соотечественников, проживающих на территории Украины» и вернуть «бывшие румынские территории» – Северную Буковину, Герцевский округ и Южную Бессарабию, сообщают СМИ, ссылаясь на румынское издание.

В статье говорится: «Украина находится на пороге гражданской войны. Совсем не исключен раздел страны на проевропейский Запад и пророссий-

ский Восток... Украина – искусственное, неоднородное государство, появившееся на руинах СССР, с почти 24-летней историей, в отношении которого Румыния имеет самые большие территориальные претензии, может разделиться надвое совсем в недалеком будущем. Конфликт с проевропейской оппозицией, разрешаемый насильственной администрацией Януковича, тихо сползает к реальной гражданской войне» (<http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=31587>, 27.01.2014). Обращает на себя внимание то, что появление подобных высказываний в центральной прессе Румынии сигнализирует о действительной возможности реальной вооруженной интервенции.

О такой возможности также говорит и президент Фонда реальной политики (Realpolitik), эксперт В. Прохватилов. «То, что в случае дальнейшей хаотизации на Украине Румыния не замедлит вторгнуться как минимум в Молдавию и Приднестровье, вряд ли подлежит сомнению. А без поддержки российской армии приднестровцы не справятся с превосходящими силами агрессоров. И кто сможет помешать румынам пойти дальше, аннексировав спорные регионы Украины?» – считает эксперт (<http://nvdaily.ru/info/19576.html>, 28.01.2014).

По его мнению, Польша также может двинуть свое войско – в Галицию, на Западную Украину. Для умирения разбушевавшихся нацистов. И это будет поддержано западным общественным мнением. В итоге в дальнейшем, армии интервентов могут занять практически все захваченные мятежниками города и регионы, прогнозирует В. Прохватилов.

При этом гражданское движение «Болгары Украины» высказало обеспокоенность по поводу периодически звучащих из Бухареста призывов вернуть Румынии «исторические земли». Об этом говорится в заявлении движения. «Особое возмущение вызывает циничное подогревание шовинистических страстей в румынской прессе сегодня в тот момент, когда Украина переживает масштабный политический кризис... Подло воспользовавшись ситуацией, ряд румынских общественных объединений выступили с предложением ввести войска на “исторические” земли Румынии, т. е. в Украину и Молдову», – говорится в заявлении.

В движении подчеркнули, что Румыния не имеет права заявлять о каких-либо потерянных территориях (<http://for-ua.com/ukraine/2014/01/28/113508.html>, 28.01.2014).

В данной ситуации обращает на себя внимание также то, что на территориях Западной Украины местное население на протяжении многих лет получало паспорта Румынии и Венгрии. «Официальных данных о количестве выданных паспортов нет. Украинские чиновники неофициально говорят минимум о 30 тыс., румынская сторона настаивает, что документов в 10 раз меньше», – говорит руководитель Института украинской политики К. Бондаренко (<http://mignews.com.ua/ru/articles/154097.html>, 27.01.2014).

СМИ пишут также о том, что сегодня многие украинские румыны и венгры и сами не против отколоться от охваченной кризисом Украины и готовы принять новую власть. «Румыны быстро навели бы здесь порядок, коррупции и беспредела стало бы меньше», – рассуждает предприниматель из Измаила Игорь, который пять лет живет с румынским паспортом. СМИ также цитируют жителя Килийского района Андрея: «У меня нет румынской корочки, но я хочу, чтобы сюда пришли румыны. Многие считают, что жить тогда станет лучше, люди смогут выехать в Европу на работу».

СМИ сообщают, что этнические венгры также с радостью присоединились бы к соседнему государству. Следует напомнить, что националистическая партия «Йоббик» обещала поддержку в подписании Соглашения об ассоциации с ЕС в обмен на создание в Украине венгерского админокруга.

С повышенным вниманием следят за развитием событий в Украине и в Турции. В случае дальнейшей дестабилизации политической ситуации в стране Турция может рассчитывать на переход под ее управление Крыма. Как передает авторитетное турецкое издание *Nygyet*, турецкая сторона опирается на договоры, подписанные между Российской и Османской империями. Согласно документам, Крым может находиться в составе России, не провозглашая независимость и не переходя под власть третьей стороны. В случае нарушения пунктов полуостровов возвращается к Турции. Как отмечается в материале издания, в 1991 г., после распада СССР и возникновения независимой Украины, Турция уже имела формальное право вернуть себе Крым.

«Однако правительство Турции, которое тогда возглавлял Тургут Озал, учитывая геополитические изменения на севере Турции и изменения общей мировой конъюнктуры, не стало отстаивать эту позицию. Турция ограничилась только тем, что потребовала восстановления прав крымских татар, проживающих в Крыму в меньшинстве», – цитируют СМИ выдержку из публикации. В то время Турция не считала нужным предъявлять претензии и ограничилась требованием восстановления прав крымских татар. В условиях нынешней ситуации полуостров может захотеть вернуться в состав России, но для этого необходимо провозглашение независимости, чем и воспользуется Анкара, заявив свои претензии (<http://komtv.org/20326-smi-turciya-polozhilaz-na-krum/>).

Отдельного внимания в связи с территориальным аспектом ситуации в стране заслуживает российский фактор. В случае обострения угрозы выхода Украины из-под российского влияния, помимо Крыма, который Кремль традиционно склонен считать зоной своего особого внимания, к сфере российских интересов могут также быть отнесены Донецкая, Луганская, Харьковская, Днепропетровская, Черкасская, Запорожская, Николаевская, Одесская области. Перспектива Киева зависит от ситуации в Полтавской и Черниговской областях. Дополнительной пикантности вопросу придает тот факт, что Россия является одним из гарантов территориальной целостности Украины.

В этом контексте показателен прогноз российской газеты «Взгляд» в материале от 29 января, согласно которому, «в случае распада Украины на северо-запад и юго-восток ... совершенно естественным выглядит сценарий, при котором юго-восточная часть Украины примкнет со временем к России». (<http://www.vz.ru/world/2014/1/29/670224.html>).

Мнение о том, что существует опасность возможного вмешательства российских войск в ситуацию Украины высказал украинский политолог А. Паллий. «Им даже не нужно будет переходить границу, нужно будет лишь надеть украинскую форму», – говорил он, имея в виду дислоцированные на территории Украины российские подразделения. При этом эксперт особо подчеркнул, что в силовых структурах Украины действуют российские спецслужбы, а почти все руководители силовых структур Украины родились в России.

Симптоматичны в связи с такими предположениями высказывания российских чиновников и экспертов, материалы СМИ и комментарии в социальных медиа.

О том, что глубокий политический кризис в Украине «может иметь тяжелые последствия для украинского народа, государственности и территориальной целостности Украины» говорится, в частности, в заявлении Совета Федерации Федерального собрания РФ – верхней палаты российского парламента.

О возможном расколе страны в случае дальнейшего обострения ситуации в Украине заявил также глава думского комитета по делам СНГ Л. Слуцкий. «Если эта ситуация столь же бесконтрольно будет развиваться, к сожалению, это может привести к расколу страны», – сказал он.

Л. Слуцкий отметил, что о таком развитии ситуации «даже не хотелось бы говорить». Однако сегодня очевидно, что ситуация не контролируется ни легитимной властью Украины, ни теми силами оппозиции, которые фактически отходят в сторону, дистанцируются от происходящего, «делают вид, что они ни при чем».

Депутат О. Лебедев, выступая 22 января от имени фракции «Единая Россия» в ходе обсуждения заявления Госдумы РФ по ситуации в Украине, заявил об опасности «гражданской войны и раскола Украины по югославскому принципу». «Мы обязаны не допустить раскола страны, но не вмешиваясь во внутренние дела суверенного государства», – подчеркнул О. Лебедев.

В то же время другой депутат Госдумы РФ, член комитета по безопасности, верховный атаман союза казачьих войск России и зарубежья, В. Водолацкий на пресс-конференции во вторник, 28 января, прямо заявил о том, что казаки войска Дона, Кубани и Терека смогут оказать помощь казакам Запорожья справиться с беспорядками в Украине.

«Дон, Кубань и Терек – это близкие к Запорожскому войску территории. И, если казаки Запорожья обратятся к нам за помощью, то мы немедленно ее окажем. Мы должны учитывать наши братские отношения», – сказал В. Водолацкий. Он отметил, что национальная безопасность Украины связана

и с Россией, так как около 7 млн российских граждан находятся на украинской территории.

Лидер ЛДПР В. Жириновский, в соответствии с его высказываниями, поддерживает введение российских войск на территорию Украины. По его словам, он бы «это приветствовал». «Я уже даже определил, эту задачу можно поставить Псковской дивизии ВДВ. Эти ребята сейчас бы заняли все ключевые посты», – сказал В. Жириновский (<http://ru.tsn.ua/politika/zhirinovskiy-hochet-vvedeniya-rossiyskih-voysk-v-ukrainu-346263.html>).

Позднее в эфире телеканала «Россия» политик заявил: «Сегодня наш клиент в Киеве – уважаемый Виктор Федорович Янукович. Он вам покажет жару, когда закончится Олимпиада. Вы еще узнаете, что такое Янукович. Сейчас он заболел на всякий случай. А потом раздастся голос: “Патронов не жалеть!”. И мы дадим патроны. Вместо денег мы дадим патроны» (<http://censor.net.ua/v268904>).

В свою очередь основатель и генеральный директор Фонда национальной энергетической безопасности (ФНЭБ) К. Симонов считает, что выйти из нынешнего кризиса с помощью прежних сценариев уже не получится. «Поэтому для успокоения ситуации в будущем Москва должна честно признать, что Украина как единая страна существовать не может, начать публично поднимать вопрос о разделении Украины и, возможно, уже совершать какие-то технические действия в этом направлении», – заявил К. Симонов.

Политолог признал, что на первом этапе реализация предлагаемого им сценария только подольет масла в огонь, но «стратегически это единственный для Украины вариант избавления от перманентного Майдана, который, словно горящий торфяник, постоянно прорывается». Этнически, культурно и, что самое главное, экономически Украина, по выражению К. Симонова, уже является разделенной страной: «Весь Восток страны экономически привязан к России, весь Запад – к Европе».

Директор ФНЭБ уверен, что Украина вовсе не обречена на гражданскую войну по примеру Югославии. «Это далеко не самый вероятный вариант развития ситуации», – отметил эксперт и напомнил, в частности, «безболезненный», по его словам, раздел Чехословакии.

Подобную мысль, как ни странно, высказал и украинский политолог и журналист В. Скачко, который одним из сценариев возможного развития событий в Украине назвал «мирное уконституцирование наметившегося раскола. То есть мирный раздел страны на два (три?) образования. Например, по чехословацкому образцу. Или путем референдума по всей стране или же в каждом субъекте, чтобы максимально была учтена точка зрения живущего там населения. Потом регионы объединяются по интересам и продолжают дальнейшее существование уже в независимом режиме» (<http://regnum.ru/news/russia/1760558.html#ixzz2rwo0t0UM>).

«Конечно, в России есть очень много политических сил, которые хотели бы, чтобы Украина раскололась, – со своей стороны признает заместитель директора Института стран СНГ В. Жарихин. – Но в то же время российскому государству, с моей точки зрения, сейчас, в нынешней ситуации, когда России нужно лет 5–10 спокойствия на своих границах, этого раскола Украины не нужно».

Официальный Кремль не поддерживает разговоры о расколе Украины, но подчеркивает свою готовность оказать помощь в урегулировании кризиса, не уточняя, правда, при этом формат такой помощи. Так, министр иностранных дел России С. Лавров заявил 21 января: «Я не хотел бы поддерживать провокационные разговоры насчет раскола Украины», отметив, что Москва готова помочь в урегулировании кризиса в соседней стране, если такая просьба поступит из Киева (в этом контексте весьма симптоматичны и заявления российской стороны о возможности оказания помощи Приднестровью).

Маловероятным сценарием считает возможность введения российских войск в Украину экс-посол США С. Пайфер. «Я считаю, что вряд ли российские военные проведут интервенцию, потому что в России есть люди, которые будут предостерегать тех, которые поддерживают введение войск, поэтому я думаю, что прямого военного вмешательства не будет», – сказал С. Пайфер. Он также добавил, что только подписание Соглашения об ассоциации с Евросоюзом может содействовать решающей потере влияния России на постсоветском пространстве.

Иного мнения придерживается европарламентарий от Литвы В. Ландсбергис, который накануне на заседании рабочей группы фракции Европейской народной партии Европарламента высказал свою точку зрения по поводу ситуации в Украине и политическом влиянии России на происходящие процессы. «Позволит ли Россия стать Украине демократией? Ситуация говорит о том, что Россия использует шантаж, чтобы хотя бы отчасти “забрать” территории, угрожая сейчас отобрать Крым. Это доказал пример Грузии, а сейчас и Украина оказывается в похожей ситуации», – сказал В. Ландсбергис.

Примечательно, что подобную версию ранее высказывал российский экономист, экс-советник президента В. Путина А. Илларионов. Он, в частности, обратил внимание на то, что в информационном пространстве появился почти позабытый термин – «раскол Украины»: «развал Украины» (Первый канал), «оранжевый раскол» и даже «начало гражданской войны». Хотя никаких объективных оснований для раскола Украины не было: не только Запад и Центр, но даже Восток и Юг Украины в середине 2013 г. поддерживали курс власти на евроинтеграцию.

По мнению А. Илларионова, антиукраинская кампания России напоминает абхазскую и южноосетинскую в Грузии. Главными ее элементами является жесткая оппозиция российских властей проевропейским настроениям, создание антиевропейских плацдармов на территории атакуемой страны, использо-

вание конфликтов для максимальной дестабилизации политической и экономической ситуации.

Эксперт считает весьма вероятным еще большее давление на Киев со стороны Кремля в течение ближайшей недели. «Россия возобновила торговую и информационную войну против Украины. Сейчас уже идет задержка товаров через Украину на 10–15 дней. Со всех телевизионных каналов каждый день обрушиваются тонны пропагандистских материалов о том, что в Украине осуществляется государственный переворот, после которого к власти придут фашисты и неонацисты. Целью этого переворота, здесь я буквально цитирую, является “геноцид и уничтожение русского населения”», – сказал А. Илларионов.

Параллельно с этим, по словам экс-советника В. Путина, Россия увеличивает свое присутствие в Украине, в частности, в Луганской области и Крыму. «Донские казаки вступили в Луганскую область для того, чтобы защитить русское население Восточной Украины, а байкерские клубы “Ночные волки” и “Казаки Волгограда” направили своих членов в Севастополь для его защиты от разбушевавшихся молодчиков. Все это производит впечатление массивной, хорошо подготовленной кампании, которая только начинается и будет идти по нарастающей в течение ближайших 7–10 дней», – отметил он.

По словам эксперта, у России есть три возможных сценария развития событий в Украине.

«Первый, базовый, сценарий предусматривает установление контроля над всей Украиной. Это был бы наиболее приемлемый вариант. Второй сценарий, который сейчас вышел на первый план и о котором сейчас говорят все кремлевские политики и политологи, – это федерализация или конфедерализация Украины. При осуществлении такого проекта нужно будет установить контроль над промосковской частью страны. И, наконец, третий сценарий. Его будут реализовывать, если не удастся осуществить первых два. Это установление контроля над Крымом, Луганской и, возможно, частью Сумской области. То есть в тех районах, где преобладает русское население», – сказал он (<http://gordonua.com/news/politics/Illarionov-V-techenie-nedeli-Rossiya-nachnet-totalnoe-davlenie-na-Ukrainu-7816.html>).

А. Илларионов считает, что для России сейчас абсолютно неважно, кто будет назначен Премьер-министром Украины, поскольку «решение уже принято и операция разворачивается».

По его словам, давление может быть уменьшено только в случае назначения на этот пост А. Клюева или В. Медведчука. «В случае назначения кого-то из них, Москва может уменьшить давление на Украину за счет того, что они сами, а не Кремль, будут выполнять российскую программу», – предположил эксперт.

Напомним, что еще в середине декабря минувшего года А. Илларионов в контексте видения им российской стратегии в отношении Украины прогнозировал: «Нельзя исключить и классических провокаций спецслужб – того,

что в ближайшее время в Украине могут раздаться непонятные выстрелы, произойти неясного происхождения взрывы, одни граждане могут обнаружиться погибшими, другие – пропасть без вести» (<http://112.ua/politika/rossiya-vedet-grandioznuyu-bitvu-za-kiev-eks-sovetnik-putina-3618.html>).

В русле таких заявлений примечательно, что французский новостной телеканал France24 продемонстрировал интернет-ролик, который, как сообщает телеканал, вызвал настоящий переполох в Украине. Инцидент произошел в г. Николаев. Журналист местного телеканала попытался выяснить, к какому подразделению принадлежат несколько человек, одетых в военную униформу, но без знаков различия. Те в свою очередь уклонились от ответов. Они заявили, что «вызваны для охраны общественного порядка» и памятника Вечный огонь, и удалились. В этот момент у них на спинах оказалась отчетливо видна аббревиатура «ССО», отмечает телеканал. Именно она и спровоцировала появления целого ряда слухов.

France 24 сообщает, что на данный момент есть две теории относительно этого отряда. Согласно первой, они являются бойцами Сил специальных операций Украины. В 2011 г. представители вооруженных сил заявили о намерении создать такое подразделение, однако до сентября прошлого года никакой информации о нем не появлялось. На вопрос о том, были ли созданы эти войска, министр обороны Украины ответил уклончиво, признав лишь, что от этих планов не отказались.

Впрочем, в социальных сетях и блогосфере более распространена другая версия, уточняет телеканал. Часть украинцев уверена, что это сотрудники Сил специальных операций России, и видео доказывает, что российские спецслужбы действуют на территории Украины и помогают подавлять протесты. При этом France 24 отмечает, что на данный момент нет никаких доказательств, что люди на видео – действительно граждане России.

Тем не менее, эти слухи уже переросли в опасения, что Россия пытается сокрушить украинское протестное движение. Бывший министр обороны Украины А. Гриценко открыто заявил, что российские спецслужбы следят за акциями протеста в Киеве. Российское посольство опровергло эти заявления, назвав их «провокацией».

В контексте вышеизложенных рисков украинская элита должна четко осознать, что оставаться в статусе элиты и играть влиятельную роль как в стране, так и на международной арене, она сможет, лишь сохранив единое государство Украина. На сегодня, к сожалению, такого осознания не наблюдается, либо же политики склонны преуменьшать опасность раскола страны. На высоком государственном уровне делаются заявления, не способствующие стабилизации ситуации и исключению внешнего вооруженного вмешательства в дела суверенного государства.

В частности депутат Верховной Рады от Партии регионов О. Царев заявил: «Война, которая сегодня идет на Украине – это война с Россией на тер-

ритории Украины». «Я призываю Россию не делать вид, что проблемы не существует. Россия уже 20 лет не занималась Украиной. За это время Украиной достаточно плотно занимались другие страны. Развернутая сеть неправительственных организаций, прозападные журналисты и активисты серьезно влияют на ситуацию в Украине. Именно поэтому сегодня по команде США и Европейского Союза могут начаться протесты. И в тот же момент, если поступит команда, протест прекратится», – заявил политик «Русской службе новостей».

Показательна в этом контексте также сепаратистская инициатива, с которой выступил ряд севастопольских политических и общественных организаций 25 января на первом заседании организованного ими «Координационного совета».

Согласно принятому ими документу, в случае отстранение от власти В. Януковича «русский город-герой Севастополь... выйдет из правового поля Украины». Они также заявили, что «отставные офицеры советской армии» сформируют в Севастополе молодёжные боевые группы для «охраны правопорядка». Власть в городе они планируют передать самопровозглашенному «Народному Вече».

«Координационный совет» г. Севастополь также поделился своими планами на будущее. Оказалось, что они простираются далеко за пределы городской повестки. Так было заявлено о намерении «инициировать создание федеративного государства Малороссия с ориентацией на Россию», и подготовлены тексты соответствующих обращений к органам власти украинских регионов, общественным объединениям территорий, а также властям Российской Федерации, Европейского Союза и лидерам мирового сообщества.

О поддержке инициатив «Координационного совета» заявили следующие организации – Русская Политическая Партия «Русь Единая», Координационный Совет Русских Организаций Таврии и Севастополя, «Русская Община Севастополя», Русское Движение «За Единую Русь», Русская Община «Соболь», Русское Молодёжное Движение «Русский Севастополь», Черноморская Казачья Сотня, Правозащитная Организация «Фонд Храмова», МОО «Дирекция Культурных и Образовательных Программ», «Союз Русского Народа», Русское Национальное Движение «За Русь Единую», Всекрымское Движение Избирателей «За Республику Крым».

По мнению большинства отечественных экспертов и политиков, раскол страны действительно возможен, хотя и крайне нежелателен. Так, Н. Козырев, председатель Общественного комитета по защите конституционных прав и свобод граждан (Луганск), считает: «Гипотетически раскол возможен, – если буде введено Чрезвычайное положение. О необходимости объявления ЧП заявляют, например, в Крыму. Да и наши луганчане стараются бежать впереди паровоза».

Чрезвычайное положение полностью парализует гражданскую активность населения. Но, уверен, общество не воспримет полицейского режима... В итоге на Востоке страны могут повториться сепаратистские съезды депутатов,

наподобие Северодонецка 2004 г. Они призвут на помощь российских “миротворцев”, чтобы устроить здесь некий кремлевский протекторат. Тогда развитие событий может пойти по сценарию раскола Украины».

По мнению директора Института глобальных стратегий В. Карасева, «риски раскола растут, но речь, скорее, может идти о двоевластии. Захват администраций в областных центрах является не чем иным, как расширением Майдана на регионы. Это приведет к существенному ослаблению центральной вертикали власти и, возможно, даже к ее падению. Оппозиция получает очень сильный аргумент в переговорах с Президентом.

Однако власть абсолютно осознает эти угрозы. Ей остается только договариваться с оппозицией. Искать компромисс, который успокоит граждан и Майдан. Но статус-кво будет восстановлен уже в других условиях. Сперва речь будет идти о новом правительстве или изменении его состава, отмене законов от 16 января, сужающих права граждан. Потом будут двигаться к другим вопросам».

Таким образом, ситуация в Украине продолжает оставаться напряженной и тема раскола страны, открыто обсуждаемая отечественными и зарубежными политиками, не способствует урегулированию кризиса.

О. Климентив, соб. кор. «СІАЗ» НБУВ

Теракты на стратегических объектах Украины: реальна ли угроза?

В 20-х числах января в ряде украинских СМИ, а также в соцсетях, появились сообщения о том, что на ряде отечественных стратегических объектов (АЭС, ГЭС, объектов ГТС и т. п.) возможно проведение террористических актов.

Одним из первых такую информацию озвучил исполняющий обязанности министра энергетики и угольной промышленности Э. Ставицкий, который дважды выступал с заявлениями об угрозе захвата стратегически важных энергетических объектов Украины. В частности он заявил, что 24 января прошло сообщение о попытке захвата Ровенской АЭС, а также 25 января была попытка захвата здания Минэнергоугля.

После этого Министерство энергетики и угольной промышленности Украины усилило охрану атомных электростанций в связи с обострением политического противостояния в стране.

Также, по словам Э. Ставицкого, участились анонимные звонки о заминировании стратегически важных энергетических и газотранспортных объектов и предприятий, являющихся крайне важными для жизнеобеспечения страны.

Кроме того, сообщил министр, была реальная угроза террористического акта на крупнейшей гидроэлектростанции Украины «ДнепроГЭС», ликвидировать которую удалось благодаря скоординированным действиям служб ЧС, безопасности и Минэнерго. При этом говорить на тему минирования станции министр отказался, сославшись на интересы следствия. По словам Э. Ставицкого, правоохранные органы «устанавливают исполнителей и заказчиков этой преступной акции». Более детальной информацией относительно того, что это за акции, СМИ не располагают.

27 января об опасности терактов на стратегических объектах предупредила и Служба безопасности Украины. «Последние события в государстве привели к напряженности в обществе вследствие противоправных действий отдельных радикально настроенных организаций и граждан. Наряду с проявлениями экстремизма участились анонимные угрозы подрыва гидроэлектростанций, а также объектов атомной энергетики, повреждение которых может иметь непредвиденные особенно тяжелые последствия для населения Украины и соседних государств», – говорилось в сообщении на сайте ведомства.

Также в СБУ добавили, что события, происходящие вокруг объектов национальной энергосистемы, негативно влияют на уровень безопасности страны.

Служба напомнила, что возможное уничтожение или захват объектов, которые имеют важное оборонное или хозяйственное значение, грозит наказанием в виде лишения свободы сроком до 15 лет по статьям «диверсия» и «теракт».

Несколько позже в СМИ прошла информация о том, что сотрудники СБУ задержали в Днепропетровской области двух подозреваемых в подготовке теракта на объекте энергетики. Об этом, в частности, на пресс-конференции сообщил начальник регионального управления ведомства В. Воропай. «В настоящее время задержаны двое членов этой группы. По данному факту следователями открыто уголовное производство», – проинформировал В. Воропай. Он добавил, что производство открыто по статье о подготовке теракта. В ходе обысков по месту жительства подозреваемых правоохранители изъяли две толовые шашки, две гранаты, боеприпасы времен Второй мировой войны, а также компьютерную технику.

Впрочем, наибольшее количество сообщений касалось «планов захвата» Ровенской АЭС, о чем «стало известно со слов одного из представителей Службы физической защиты атомной электростанции». «Попыток непосредственного физического проникновения на территорию АЭС мы пока не зафиксировали. Но знаем о том, что на сотрудников, которые подчинены заместителю главного директора по физической защите и режиму (а это три службы), а также на их семьи оказывается давление с целью добиться помощи в подготовке такой попытки», – сообщил источник. По его словам, к подготовке захвата объекта могут быть причастны те же люди, которые ранее заняли здание Ровенской ОГА.

О том, что планируется захват Ровенской АЭС, говорится и в видеообращении «бывшего спецназовца и бандита А. Шекени, известного в бандитской среде как Полковник», которое появилось в сети Интернет. «В настоящее время в городе Киеве находится 30 иностранных граждан, сербов по национальности, указанные лица являются профессиональными инструкторами ЦРУ США. ... Указанные лица должны дестабилизировать ситуацию в Украине, создав таким образом предпосылки для введения на территорию страны войск НАТО. Для этого будут сделаны следующие шаги: захват Ровенской атомной станции и ликвидация одного из лидеров оппозиции, возможно В. Кличко или О. Тягнибока», – заявляет А. Шекеня.

На эту же тему высказался и член политсовета Партии регионов, заместитель главы фракции ПР О. Царев: «Согласно срочной информации, полученной из Ровно, экстремисты пытались захватить Ровенскую АЭС. Были попытки запугать сотрудников АЭС, давить на их семьи с требованием обеспечить себе допуск на территорию станции. Нужно отметить, что захват атомной станции может послужить поводом для ввода в Украину войск НАТО якобы с целью защиты ядерного объекта, который несет потенциальную угрозу всему миру. Кстати, раньше прошла информация, что два американских военных корабля зашли в Чёрное море. Они находятся наготове в его акватории якобы для того, чтобы обеспечить безопасность, если возникнет экстренная ситуация во время зимних Олимпийских игр в Сочи. Вы верите в то, что россиянам понадобилась помощь Америки? Я – нет».

Впрочем, озвучивается и точка зрения о том, что угроза терактов инспирируется не западными спецслужбами, а российской ФСБ. Так, например, блоггер О. Леусенко пишет о том, что возможен теракт на одном из украинских ПГХ, скорее всего на газопроводе «Союз» в Харьковской области. «Теракт будет представлен как действия экстремистов, чтобы “снять Украину с газовой иглы”. Скорее всего, подставлен будет “Правый сектор”, как наиболее известное и тем самым опасное радикальное объединение. Не исключено, что некоторые из лидеров организации завербованы и действительно возьмут на себя ответственность. Последствия: удар по Украине и Европе, которая закупает газ через украинскую ГТС. Давление на Европу. Реальный предлог для введения российских войск в Украину, для охраны стратегических объектов. Возможно – введение чрезвычайного положения в стране. Это их последний шанс продавить так называемый “российский сценарий”. Спецслужбы используют методы, некогда использованные против них – теракт на Северо-Ставропольском ПГХ 2009 года, в котором тоже обвиняли Украину», – считает О. Леусенко.

Со своей стороны, специалисты Министерства энергетики и угольной промышленности считают маловероятным захват атомных электростанций Украины, несмотря на заявления главы министерства о возможных попытках вмешательства извне в работу ядерных объектов. Об этом, в частности, заявил

директор департамента ядерной энергетики и атомной промышленности Минэнергоугля П. Чернов в ходе круглого стола «Теракты на электростанциях: реальна ли угроза?», организованном Центром исследований энергетики.

«За охрану электростанций отвечают внутренние войска. Сегодня степень готовности охраны повышена до 2 (повышенного) с 3 существующих. Усилены наряды на постах охраны, усилен контроль со стороны органов регулирования. Ситуация полностью контролируемая», – заявил П. Чернов. По его мнению, нет смысла рассматривать даже малейшую вероятность внешней угрозы для отечественных электростанций. «Система физической защиты, система ядерной безопасности атомных электростанциях построена таким образом, что любой ядерный инцидент исключается даже в случае гипотетических нападений на станцию», – отметил П. Чернов.

Такого же мнения придерживаются и другие эксперты. «Мне трудно представить, как это возможно, поскольку реактор очень надежно защищен. Поэтому вероятность того, что атомная станция станет источником загрязнения территории, просто отсутствует», – считает В. Купный, который в свое время занимал должности директора Запорожской АЭС, главного инженера Белоярский АЭС и был руководителем объекта «Укрытие».

Как отмечается в пресс-релизе, на АЭС существует большое количество автоматических систем защиты, которые срабатывают при любой нештатной ситуации. «Кроме того, нельзя что-то сделать с электростанцией удаленно. Все станции отключены от Интернета – это требование МАГАТЭ», – сообщил заместитель генерального директора Центра исследований энергетики В. Глаздин.

Следует также отметить, что свою обеспокоенность сложившейся ситуацией выразила российская сторона. Так, зампред правления «Газпрома» А. Медведев в интервью «России 24» заявил, что волнения в Украине создают увеличенные риски для транзита газа в Европу как технологического, так и чрезвычайного характера. «Мы, как люди, которые занимаются бизнесом, конечно, обеспокоены нестабильной ситуацией в Украине. Тем более прозвучали заявления о том, что газотранспортная система Украины может быть подвергнута атакам экстремистов. И, конечно, это очень тревожно», – констатировал он.

Со своей стороны, российские эксперты полагают, что беспорядки в Украине ставят под угрозу в том числе российские поставки газа в Европу, которые не удастся целиком восполнить за счет альтернативных маршрутов. Поэтому прогнозируется, что риск срыва украинского транзита может ускорить переговоры по «Южному потоку». Отмечается, что в случае захвата объектов украинской газотранспортной системы «разбираться» с Европой и улаживать невыполнение контрактных обязательств все равно придется именно России.

«Риски нарушения газового транзита увеличиваются. К государственным рискам, с которыми мы уже привыкли бороться, присоединяется и террористическая угроза. Впрочем, пока это одни разговоры. Захват трубопровода –

это очень серьезный шаг, оппозиция вряд ли на него решится. Что касается возможных перебоев газовых поставок в Европу – к сожалению, европейское сообщество будет винить в этом именно Россию», – уверен ведущий эксперт Союза нефтегазопромышленников России Р. Танкаев. «С другой стороны, что бы ни говорили в ЕС, голосование Европы кошельком показывает, что альтернативные проекты “Газпрома”, такие как “Южный поток”, все-таки являются для нее приоритетными. И в этом отношении ситуация на Украине говорит в пользу “Южного потока”», – рассуждает Р. Танкаев.

Директор Института национальной энергетики С. Правосудов тоже считает, что обострение ситуации в Украине может ускорить развитие других проектов «Газпрома». Если будут происходить попытки захвата объектов газотранспортной системы Украины, то они будут жестко пресекаться как властями, так и оппозицией, надеется эксперт. «Однако политическая нестабильность Украины автоматически вызовет обеспокоенность покупателей российского газа. Они будут выступать за скорейшее строительство альтернативных газопроводов и начнут оказывать давление на Еврокомиссию», – полагает С. Правосудов.

В случае нарушения украинского транзита Россия найдет другие возможности поставок газа, однако полностью компенсировать украинские мощности она все же не сможет, уверен партнер консалтинговой компании RusEnergy М. Крутихин. «У нас есть альтернативные ресурсы для поставки газа в Европу – “Северный поток” заполнен меньше чем наполовину, к тому же можно увеличить прокачку через Белоруссию и Польшу. Мы сможем восполнить значительную часть украинских транзитных мощностей, но не все», – говорит эксперт. Пока беспорядки никак не повлияли на поставки, говорит М. Крутихин. Однако в данной ситуации трудно что-то предсказывать, не исключен форс-мажор.

Вопрос о том, кому может быть выгодна эскалация напряженности вокруг отечественных стратегических объектов в самой Украине, пытается анализировать политолог и историк Л. Вершинин. «Давайте возьмём за основу, что властям зачем-то нужно, чтобы тревожная новость пошла в и без того крепко возбуждённый народ, – предлагает эксперт. – Если так, то варианта два: либо правда, и тогда у Киева есть все основания закручивать гайки (то есть вводить ЧП), – либо “как бы правда”, и тогда у Киева опять же есть основания закручивать гайки (то есть вводить ЧП). Почти одинаково. Но есть и разница. В первом случае, приходится признать, что подполье на случай проигрыша подготовило реальную схему диверсий. Возможно ли это? Полагаю, да. Вообще, на просторах экс-СССР ...продаётся если и не всё, то слишком многое, и вероятность наличия “спящих кротов” на АЭС, скажем, в РФ, я бы, наверное, определил где-то в 5 %. А в Украине так и гораздо выше. ...И если это так, тогда без и ЧП, и жёстких зачисток “внутренней” (боевики) и “внешней” (люди на грантах) не обойтись. Во втором случае естественным образом

следует вывод, что власть, правильно понимая как разветвлённость и опасность подполья, так и жёсткий лимит времени, имеющийся на восстановление порядка, решила устроить маленькую, но серьёзную инсценировку, чтобы получить моральное и юридическое право на введение ЧП и жёсткие превентивные зачистки».

Л. Вершинин приходит к выводу, что ближе к истине первый вариант. В этой связи эксперт вспоминает «прогремевшую было в самый пик путча, но тут же замыленную информацию о возможности террористического акта на Ровенской АЭС. Поступила она из двух параллельных источников: от депутата О. Царёва (а он, как показали события, ошибается редко либо, видимо, имеет надёжный источник инсайда) и “снизу”, от работников РАЭС, встревоженных непонятным шевелением вокруг их объекта. И при всём том, что тогда, 24 января, когда администрации как бы падали одна за другой, властям, по логике, был полный смысл объявить новость погромче, чтобы сместить акценты с Грушевского на угрозу, опасную для всех, – информацию с РАЭС практически заткнули. Тут же заверив, что, дескать, всё в полном порядке, но при этом аккуратно, без всякой помпы (sic!) переведя и объект в Ровно, и другие на специальный режим охраны».

В целом же оценки того, насколько реальной является угроза осуществления терактов на украинских стратегических объектах, довольно сильно варьируются, как и ответы на вопрос «Кому это выгодно?» – власти (для введения чрезвычайного положения и подавления выступлений противников режима), оппозиции (для усиления давления на власть) или же зарубежным спецслужбам (для получения предлога введения войск на территорию Украины).

Економічний ракурс

С. Кулицкий, старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. екон. наук

Перспективи розвитку української економіки у 2014–2015 рр.

1. Передумови розвитку української економіки у 2014–2015 рр.

На межі Нового року ЗМІ традиційно зарясніли різноманітними оцінками й прогнозами розвитку української економіки на найближчу перспективу. Утім, об'єктивно оцінити перспективи економічного розвитку сьогодні не так вже і просто, навіть якщо відкинути оцінки й прогнози, які несуть явний

відбиток тих чи інших політично заангажованих поглядів. Це пояснюється рядом таких причин.

По-перше, поки доволі складно оцінити фазу циклу, якій відповідає сучасний стан вітчизняної економіки. Адже спад в українській економіці тривав уже п'ять (!) кварталів поспіль у 2012–2013 рр. (за IV квартал 2013 дані державної статистики ще не опубліковані). Причому якщо у III–IV кварталах 2012 р. та I–II кварталах 2013 р. спад валового внутрішнього продукту (ВВП) України відбувався на тлі відповідних попередніх періодів його зростання, то в III кварталі 2013 р. спад ВВП відбувався на тлі попереднього періоду його спаду. Деякі експерти, щоправда, припускають, що про закінчення рецесії може говорити зменшення спаду промислового виробництва за підсумками січня – листопада 2013 р. до 5,0 % порівняно з 5,2 % за підсумками січня – жовтня (вересня, серпня) 2013 р. і порівняно з 5,3 % за підсумками січня – липня (червня) 2013 р. Однак такі незначні показники уповільнення реального скорочення промислового виробництва в Україні (у листопаді 2013 промислове виробництво скоротилося порівняно з листопадом 2012 на 4,7 %) не є підставою для однозначних висновків щодо переходу господарського комплексу України до іншої фази економічного циклу. Тим більше що у вітчизняній переробній промисловості, яка за своєю природою є одним із ключових полюсів розвитку будь-якої національної економіки, й особливо української, спад виробництва був більший, ніж у промисловості в цілому, а за підсумками січня – листопада 2013 р. ситуація залишалася навіть дещо гіршою, ніж за підсумками I кварталу й I півріччя 2013 р.

По-друге, доволі неоднозначною є ситуація й у світовій економіці, включаючи економіки ряду найбільших зовнішньоторгових партнерів України, і перспективи кон'юнктури ряду міжнародних товарних і фінансових ринків. Адже через високий ступінь участі української економіки в міжнародному поділі праці робить її надзвичайно вразливою до змін кон'юнктури на міжнародних ринках і потребує адекватної і своєчасної реакції на ці зміни як з боку вітчизняних підприємств, так і діючої української влади.

Так, за прогнозами Світового банку, світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) 2014 р. має зрости на 3,2 % (у 2013 він зріс на 2,4 %), 2015 р. – на 3,4 %, а 2016 р. – на 3,5 %. Однак по окремих країнах і макрорегіонах світу економічна ситуація може доволі істотно різнитися. Наприклад, у Росії очікується деяке зниження темпів економічного зростання. У Європейському Союзі в цілому прогнозується вихід економіки зі стану рецесії та її поступове зростання. Передбачається, що економіка США зростатиме швидше європейської, що дало підстави Федеральній резервній системі (ФРС) дещо зменшити масштаби реалізації програми кількісного пом'якшення, тобто емісії долара. Доволі швидко зростатиме економіка Китаю, хоча й не такими високими темпами, як раніше.

Традиційно велике значення для розвитку української економіки має ситуація на міжнародних ринках деяких товарів, зокрема на ринку чорних металів. Так, на думку міністра промислової політики України М. Короленка, висловлену ним наприкінці минулого року з посиланням на висновки експертів, 2014 р. можна очікувати на певне поліпшення кон'юнктури світового ринку металу. Уже 2014 р. можна очікувати на підвищення попиту на сталь приблизно на 3,1 % (проти 2,5 % 2013 р.). При цьому динаміка цін на прокат 2014 р. носитиме помірковано висхідний характер, що забезпечить збільшення середньорічних цін на 3,6 %, хоча протягом 2013 р. світові ціни на прокат падали. Що ж стосується внутрішнього попиту на металопродукцію в Україні, то очікувати на його істотне зростання в найближчі два роки не доводиться. Усе це дає підстави говорити лише про перспективи незначного збільшення обсягів виробництва у вітчизняній металургійній промисловості у 2014–2015 рр.

Багато уваги ЗМІ приділяють успіхам вітчизняних аграріїв у сфері виробництва й експорту своєї продукції минулого року й перспективам на нинішній рік. Минулого року в Україні було зібрано рекордний урожай зерна за всю її історію. Утім, несприятливі погодні умови, що склалися на початку осені 2013 р., призвели до зменшення посівів озимих зернових культур і рапеу під урожай 2014 р. Та й не надто сніжний, але вельми холодний січень 2014 р. може негативно позначитися на майбутньому врожаї, який, мабуть, буде менше за минулорічний. Тому й обсяги експорту вітчизняного зерна у 2014 р. (навіть за наявності, згідно з експертними оцінками фахівців профільного міністерства, експортних запасів в обсязі близько 15 млн т) можуть виявитися меншими за минулорічні. До того ж через непоганий урожай зернових в інших країнах-експортерах фахівці очікують на хороше насичення світового ринку зерна й відповідне зниження цін, що, у свою чергу, знижує потенційні доходи України від аграрного експорту.

Також, попри заплановане нинішнім державним бюджетом зростання доходів населення, його буде недостатньо, щоб внутрішній попит слугував 2014 р. каталізатором стрімкого зростання виробництва продовольства в Україні. Навіть у кращому випадку внутрішній попит може збільшитися лише на декілька відсотків. Тому, враховуючи надзвичайно велику роль експортних поставок для розвитку вітчизняного аграрного сектору, є вагомими підстави вважати, що 2014 р. сільське господарство (у тому числі й через високу базу порівняння з 2013 р.) не зможе зробити належного внеску в приріст валового внутрішнього продукту, передбачений Державним бюджетом України на цей рік.

Грудневі (2013 р.) українсько-російські домовленості, на думку урядовців і ряду експертів, відкрили нові перспективи перед українським машинобудуванням. ЗМІ зарясніли цифрами про перспективи багатомільярдних спільних українсько-російських проектів. Наприклад, віце-прем'єр українського уряду

Ю. Бойко наприкінці минулого року заявив, що українські суднобудівники можуть розраховувати на великі замовлення з боку Росії, насамперед ідеться про газозови на суму 4 млрд дол. За його словами, це замовлення повинно бути виконане до 2020 р. Однак українські компанії можуть поборотися й за інші замовлення – на рибальські й військові судна. Відомо, що 2013 р. Міністерство промисловості й торгівлі Росії підготувало проект Державної програми розвитку російського суднобудування до 2030 року на суму 40 млрд дол. При цьому, на думку генерального директора «Смарт-холдингу» О. Пертина, виходячи з логістики й попереднього досвіду спільної роботи, замовлення Росії могли б виконати Херсонський суднобудівний завод і Чорноморський суднобудівний завод, що належать цій бізнес-групі.

З іншого боку, за прогнозами консалтингової компанії Danish Ship Finance, близько 78 % малих і 58 % середніх суднобудівних верфей у світі 2014 р. можуть залишитися без нових замовлень, а рівень випуску продукції на цих заводах може скоротитися у 2,3 і 4 рази відповідно, порівняно з 2013 р. За оцінкою морського брокера BRS Shipbrokers, кількість завершених 2014 р. суднобудівних проектів буде меншою, ніж 2013 р. – у два рази. Тому вельми важко достеменно визначити, на яку суму може бути укладено і, що особливо важливо, реалізовано у 2014–2015 рр. російсько-українських контрактів у галузі суднобудування.

Так само поки немає конкретності щодо сум від реалізації російсько-українських контрактів у галузі авіабудування, які українська сторона може отримати у 2014–2015 рр. Нагадаємо, що, за словами тодішнього Прем'єр-міністра України М. Азарова, сумарна виручка від загального виробництва й поставки 80 літаків Ан-124 «Руслан» становитиме 12,9 млрд дол. США. Однак він не конкретизував перспективи реалізації цього проекту по роках, включаючи частки отримуваних сторонами доходів. Доволі ж сумний досвід російсько-українського співробітництва за проектом створення літака Ан-70 має, на жаль, уже досить тривалу історію та не налаштовує на райдушні перспективи щодо подібного співробітництва в цілому.

І, нарешті, не можна не згадати про оптимістичні прогнози радника президента РФ С. Глазьева щодо перспектив реалізації спільних українсько-російських програм в авіаційній промисловості, ракетно-космічній галузі, в атомній промисловості, у металургії, машинобудуванні – залізничному й транспортному, обсяг яких становить не менше 50 млрд дол. За його словами, якщо ці спільні програми будуть запущені й Україна повернеться до євразійської інтеграції, **це дасть їй змогу отримувати додатково близько 12 млрд дол. на рік чистих доходів для бюджету**, позбутися дефіциту платіжного балансу, отримати додаткові доходи від економічного зростання й збільшити податкову базу. Відповідно, на думку С. Глазьева, Україна зможе погасити російський кредит у розмірі 15 млрд дол. (<http://www.epravda.com.ua/news/2014/01/14/414582>).

Однак із приводу згаданих прогнозів радника президента РФ С. Глазьева виникають деякі зауваження. Зокрема, з його слів можна зробити висновок, що **спільні українсько-російські програми охоплюватимуть лише частину української обробної промисловості**. Водночас вартість реалізованої продукції всієї переробної промисловості України 2012 р. (який був успішнішим за 2013) становила 93,3 млрд дол. США (за офіційним курсом НБУ), у тому числі вітчизняного машинобудування (де, власне, і передбачається реалізація спільних українсько-російських програм) – 15,5 млрд дол. Тобто вартість згаданих програм більше ніж утричі перевищує річне виробництво вітчизняного машинобудування. Цілком зрозуміло, що реалізувати такий обсяг спільних українсько-російських програм можна лише протягом не менше п'ятирічного періоду, а найімовірніше – протягом більш тривалого часу.

Водночас радник президента РФ С. Глазьев говорить, що реалізація спільних українсько-російських програм дасть Україні змогу отримувати додатково близько 12 млрд дол. на рік чистих доходів для бюджету й погасити російський кредит у розмірі 15 млрд дол. Тобто, якщо судити з його слів, які були поширені як українськими, так і російськими ЗМІ, зазначені доходи (для погашення російського кредиту) повинні отримуватися, починаючи вже з 2015 р. А вартість валового внутрішнього продукту у сфері машинобудування, з якої, власне, і сплачуватимуться податки, що формують озвучені С. Глазьевим додаткові доходи бюджету, у цей період мають перевищувати 30 млрд дол. США на рік. Тоді як загальний внесок усієї переробної промисловості України (не тільки машинобудування) у формування національного ВВП становив 2012 р. 22,5 млрд дол. США (за офіційним курсом НБУ).

Підсумовуючи наведене вище, можна зробити висновок, що озвучений у ЗМІ радником президента Росії С. Глазьевим обсяг реалізації спільних українсько-російських програм є нереалістичним й економічно необґрунтованим, якщо вважати, що ці програми можуть бути втілені в життя протягом 2014–2016 рр. У такому контексті виступ С. Глазьева може розглядатись як прийом політичної пропаганди або ж некоректне тлумачення його слів, щоправда, як українськими, так і російськими ЗМІ. У реальному ж економічному контексті озвучені С. Глазьевим масштаби реалізації спільних українсько-російських програм можуть бути досягнуті не раніше 2020 р., і то за умови сприятливої кон'юнктури світового ринку. Адже робота українського машинобудування значною мірою зорієнтована на підтримку діяльності підприємств-експортерів у Росії та Україні (*Детальніше див. матеріал СІАЗ в «Україна: події, факти, коментарі».* – 2013. – № 1. – С. 40 – 62, № 2. – С. 47–56).

З наведеного вище можна зробити висновок, що, за сприятливих соціально-політичних умов, реалізація згаданих спільних українсько-російських програм зробить свій певний внесок у зростання українського ВВП у 2014–2015 рр. Але внесок цей протягом зазначеного періоду буде відносно невеликий.

Таким чином, з одного боку, зростання світової економіки підвищить потенційний попит на українські товари, а з іншого – гостра міжнародна конкуренція стоятиме на заваді розширення масштабів їх збуту. Усе це дає підстави вважати, що умови роботи вітчизняного бізнесу на міжнародних ринках у 2014 р., а можливо, і на початку 2015 р. істотно не відрізняться від тих, що існували після глобальної кризи 2008–2009 рр. Тобто розраховувати на зовнішньоекономічну кон'юнктуру як на каталізатор саме стрімкого зростання української економіки у 2014–2015 рр. вагомих підстав немає.

По-третє, вельми складна соціально-політична ситуація й проблеми реформування всієї системи влади, а не лише наближення президентських виборів в Україні, у разі подальшої ескалації нинішнього соціального конфлікту, можуть призвести до радикальної зміни трендів економічного розвитку у 2014–2015 рр. З іншого боку, навіть у випадку досягнення на нинішньому етапі якогось політичного консенсусу (оскільки вирішити в найближчий час накопичені в українському суспільстві глибокі соціально-економічні й політико-правові суперечності неможливо навіть із суто технічних причин) тиск соціальних, економічних і політичних вимог до влади практично в усіх регіонах України, що відбуватиметься в тій чи іншій формі, обмежуватиме можливості запровадження органами державної й місцевої влади заходів досить непопулярних у соціальному плані та водночас дуже необхідних для поступового виходу вітчизняної економіки зі стану затяжної рецесії. Адже можна впевнено прогнозувати, що і влада, і опозиція у передвиборний рік підтримуватимуть збільшення соціальних витрат державного й місцевих бюджетів, підвищення зарплат, пенсій та інших соціальних виплат навіть якщо це обмежуватиме обсяги інвестицій у модернізацію вітчизняного виробництва. Так само вельми проблематично, особливо в передвиборний період, розраховувати на масштабні соціально-економічні реформи, які б могли змусити більшість суспільства погодитися на обмеження власних доходів і добробуту в цілому заради досягнення відповідних загальнонаціональних цілей.

Тому через вплив зазначених вище чинників, особливо внутрішнього соціально-політичного характеру, доволі складно з високим ступенем точності прогнозувати перспективи розвитку української економіки у 2014–2015 рр. Їх реалістична оцінка можлива лише як представлення різних варіантів перебігу подій, що базуватимуться на різних імовірних передумовах своєї реалізації й істотно різнитимуться між собою за ступенем оптимізму/песимізму.

Водночас світовий досвід доводить, що настрої та очікування суб'єктів економічних відносин, насамперед у короткотерміновому плані, є вельми потужним чинником розвитку економічної ситуації як на окремих ринках, так і в державі в цілому. Тому при прогнозуванні розвитку української економіки у 2014–2015 рр. такі настрої та очікування обов'язково треба брати до уваги. Зокрема, під час «дослідження ММІ Ukraine'2013/3, яке було проведено у ве-

ресні 2013 р. компанією TNS в Україні серед 16–65-річних жителів міст із населенням від 50 тис. осіб», респондентам було поставлено «питання про те, хорошим або поганим часом будуть для економіки країни наступні 12 місяців. 45,6 % респондентів обрали варіант “не хорошим, але й не поганим”, понад третину дали негативні прогнози (16,3 % – “поганим”, 18,9 % – “поганим, але не в усьому”), приблизно вдвічі менше проявили оптимізм (4,9 % – “хорошим”, 13 % – “хорошим, але не в усьому”), не змогли відповісти 1,3 %. Виходячи з цих відповідей, автори дослідження визначили індекс очікуваної економічної ситуації на найближчий рік. Він дорівнює $-0,14$ за мінімального можливого значення $-1,00$ (відповідає 100 % відповідей “поганим”) і максимальному значенні $+1,00$ (100 % відповідей “хорошим”). Попередні дві хвили дослідження MMI Ukraine у 2013 р. виявилися більш песимістичними: індекс очікуваної економічної ситуації на найближчий рік становив $-0,19$ у березні та $-0,16$ у червні.

Крім прогнозів на наступні 12 місяців, респонденти давали відповідь на питання про те, хорошим або поганим часом будуть для економіки країни наступні п'ять років. Відповідний індекс становив $-0,18$ у березні й стільки ж у червні, а у вересні піднявся до значення $-0,14$. Таким чином, можна стверджувати про деяке поліпшення економічних очікувань на початку осені».

Хоча в цілому, як бачимо, песимістичні настрої населення переважали над оптимістичними. У регіональному ж плані відносно менше песимізму виявили мешканці Сходу й Півдня України. Так, «у містах східних областей (Донецької, Луганської, Харківської, Дніпропетровської) – “мінус” $0,11$ на 12 місяців і “мінус” $0,10$ на п'ять років. Майже такі ж результати в південних регіонах (від Одеси до Запоріжжя): $-0,11$ і $-0,12$ відповідно. Більше песимізму проявили городяни Західної України: їхній прогноз – “мінус” $0,18$ на рік і “мінус” $0,13$ на п'ять років. У киян обидва індекси дорівнюють $-0,18$, а найгірші очікування висловили респонденти центральних областей: $-0,21$ і $-0,22$ » (*Коментарі. – 2013. – № 47. – С. 10*).

Узагалі, результати соціологічних опитувань показують, що очікування населення щодо розвитку економічної ситуації в Україні обумовлені найімовірніше не лише суто економічними, а й іншими причинами. Не виключено, зокрема, що перспективи розвитку вітчизняної економіки оцінювалися населенням різних регіонів крізь призму їхніх політичних уподобань. Також, вочевидь, на оцінку перспектив розвитку економіки впливала поінформованість респондентів.

Цілком імовірно, що відносно менший ступінь песимізму населення східних і південних областей України порівняно, наприклад, із західними, обумовлений не лише відносно кращою поточною економічною ситуацією на Сході й Півдні порівняно із Заходом України, а й протилежністю ставлення населення цих регіонів до нинішньої діючої державної влади, яка спирається насамперед на електоральну підтримку східних і південних регіонів

України. Водночас стан економіки в центральних областях України, по суті, нічим не гірший, ніж у західних. Однак зневіра як у провладній, так і в опозиційних політичних силах обумовила саме в цьому регіоні найбільш песимістичні очікування щодо перспектив розвитку економічної ситуації в Україні.

У Києві ж до зневіри в політичних силах «додалася», мабуть, ще й відносно вища поінформованість та обізнаність місцевого населення щодо економічної і політичної ситуації в державі. У результаті регіон, що має найвищі показники добробуту в Україні, випередив багато інших регіонів нашої держави за ступенем песимізму оцінок населення щодо сучасної та перспективної економічної ситуації в Україні.

Крім того, опитування громадян України та аналіз їхніх економічних оцінок й очікувань регулярно проводить компанія GfK Ukraine. Для аналізу ситуації дослідники цієї компанії розраховують ряд відповідних індексів. Так, індекс поточного становища (ППС) відображає оцінку поточного матеріального стану респондентів; індекс економічних очікувань відображає очікування власного матеріального становища респондентів на найближчі шість місяців та очікування щодо перспектив розвитку економіки України на один і п'ять років; індекс споживчих настроїв (ІСН) синтезує згадані поточні й перспективні оцінки та очікування респондентів.

Значення згаданих індексів, що дорівнюють 100, говорять про рівність позитивних і негативних оцінок та очікувань у суспільстві. Значення згаданих індексів менше 100 означає переважання песимістичних оцінок й очікувань над оптимістичними, а понад 100 – навпаки, переважання оптимістичних оцінок й очікувань над песимістичними. Відповідно, якщо згадані індекси дорівнюють 0, то принаймні теоретично в суспільстві панує абсолютний песимізм, а при значенні індексів 200 – абсолютний оптимізм.

Як показали дослідження GfK Ukraine, яке проводилося протягом 13–27 листопада 2013 р., тобто до початку масштабних суспільних протестів, зафіксоване незначне покращення споживчих настроїв українців. У листопаді 2013 р. індекс споживчих настроїв покращився на 1,5 пункта – до значення 85,5. Оцінка поточного становища погіршилася на 0,7 пункта й дорівнює 84,9. Очікування щодо розвитку економіки країни поліпшилися на 3 пункти й дорівнюють 86.

Однак уже в грудні 2013 р. індекс споживчих настроїв погіршився на 5,2 пункта – до значення 80,3. Оцінка поточного становища погіршилася на 3,6 пункта й дорівнювала 81,3. Очікування щодо розвитку економіки країни погіршилися на 6,3 пункта й дорівнювали 79,7. Причому індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року погіршився на 4,7 пункта – до значення 73,5, тоді як більш різко погіршилися очікування розвитку економіки країни впродовж найближчих п'яти років: на 8,1 пункта – до 78. Одночасно у грудні 2013 р. інфляційні очікування залишилися майже без

змін: відповідний індекс дорівнює 181,7, що на 0,6 пункта менше листопадового показника. Також майже не змінилися очікування українців щодо курсу гривні впродовж найближчих трьох місяців: індекс девальваційних очікувань додав лише 0,3 пункта до значення 135,2. Утім повідомлення ЗМІ про зростання обмінного курсу гривні вже наприкінці січня поточного року говорять про зростання девальваційних очікувань населення.

Водночас у грудні 2013 р. найбільше падіння споживчих настроїв спостерігалося в Центральній Україні, також значення індексу знизилося в Південному й Західному регіонах. Серед груп за доходом найбільше падіння спостерігалося серед людей з доходом нижче середнього, що, на думку аналітиків GfK Ukraine, може бути пов'язано із затримкою частини бюджетних виплат і зарплат. «Кращі очікування щодо власного добробуту порівняно з економічними очікуваннями говорять про низьку довіру українців до економічної політики, що загрожує посиленням кризових явищ. Суспільні протести можуть ще підсилити цю тенденцію», – коментують аналітики GfK Ukraine.

При цьому слід звернути увагу на те, що протягом 2013 р. оцінки поточного економічного стану респондентів дещо погіршувалися, тоді як їхні очікування на перспективу, у цілому, дещо поліпшувалися, особливо коли це стосувалося перспектив їхнього власного добробуту й більш віддалених (п'ять років) перспектив розвитку національної економіки. Хоча, у цілому, в українському суспільстві песимістичні оцінки й очікування дещо переважали над оптимістичними.

Посилюватимуться чи ні песимістичні настрої населення України протягом 2014 р., прогнозувати поки з високим ступенем достовірності важко. Адже в новітній вітчизняній історії вже спостерігалося стрімке зростання оптимістичних очікувань населення навесні 2010 р., насамперед на Сході й Півдні України – після перемоги В. Януковича на президентських виборах. Утім, цей сплеск оптимізму мав короткотерміновий характер.

У цілому, як показують дослідження GfK Ukraine, ступінь песимізму в економічних оцінках й очікуваннях українців спочатку зменшувався порівняно з кризовим періодом. Потім, приблизно з грудня 2009 р. й до середини 2011 р., був відносно стабільним, за винятком згадуваного вище короткотермінового сплеску оптимізму. Далі ж, оскільки населення України, вочевидь, поступово адаптувалося до життя за умов рецесії, ступінь песимізму його економічних оцінок й очікувань поступово почав слабшати.

Тому якими будуть економічні оцінки й очікування, а головне – економічна поведінка населення України протягом 2014 р., залежить насамперед від характеру економічної політики держави. Можна бути впевненим лише в тому, що успішна економічна політика, швидше за все, стимулюватиме покращення економічних оцінок й очікувань населення, які, у свою чергу, можуть стимулювати економічне зростання. І навпаки, погіршення економічної ситуації в Україні найімовірніше посилить песимістичні тенденції в економічних

оцінках й очікуваннях населення. Це, у свою чергу, уже може негативно вплинути на економічну ситуацію в Україні у 2014–2015 рр.

Таким чином, аналіз наведених вище результатів соціологічних опитувань населення України показує, що економічні оцінки й очікування населення на найближчу перспективу є доволі песимістичними й нестійкими. Тому існує потенційна загроза їх погіршення й подальшого негативного впливу на економічну ситуацію в Україні не лише під дією потужних політичних суб'єктів, а й унаслідок недостатньо ефективної економічної політики діючої влади.

Однак на розвиток національної економіки, поряд з економічними оцінками й очікуваннями населення, потужно впливають і відповідні оцінки й очікування підприємців. Ґрунтовне уявлення про економічні очікування вітчизняного підприємництва дають результати опитувань керівників підприємств, що регулярно проводяться Національним банком України. Останнє таке опитування проводилося з 14 по 30 листопада 2013 р. У ньому взяли участь 1252 підприємства в усіх регіонах країни, які представляють економіку за основними видами діяльності, формами власності, розмірами за кількістю працівників.

Згідно з результатами опитування, зазначається у звіті НБУ, у цілому, по українській економіці респонденти погіршили оцінки поточного фінансово-економічного стану своїх підприємств й оцінили його переважно негативно після трьох кварталів переважно позитивних оцінок: баланс між оцінками стану добрий і поганий знизився й становить $-1,2\%$ порівняно з $+4,7\%$ у III кварталі 2013 р. Така динаміка, на думку авторів звіту, пояснюється як сезонними факторами (зниження оцінок респондентів тих підприємств, економічна активність яких зменшується в зимовий період), так і негативними оцінками респондентів видів економічної діяльності, які демонструють спад виробництва. Утім, обґрунтованість такого тлумачення викликає деякі сумніви, оскільки в зимовий період зменшується економічна активність аграрних підприємств, дуже багато з яких цього року завдяки хорошим урожаю зернових і соняшнику отримали вищі доходи, ніж у попередні роки. Мабуть, усе-таки вирішальне значення на переважання негативних оцінок керівників підприємств справив саме спад виробництва.

Респонденти відзначили підвищення рівня залишків готової продукції власного виробництва порівняно з попереднім кварталом і в більшості видів економічної діяльності оцінили його вищим порівняно з бажаним. Інтенсивність використання виробничих потужностей знижувалася четвертий квартал поспіль. Як бачимо, ознаки рецесії вельми наочні.

Як зазначається у звіті НБУ, «перспективи розвитку своїх підприємств у наступні 12 місяців респонденти оцінили позитивно за всіма напрямками ділової активності, однак знизили оцінки, особливо щодо загальних обсягів реалізації, фінансово-економічного стану та інвестицій у будівництво. У результаті індекс ділових очікувань (ІДО) становив $111,4\%$ порівняно з $113,8\%$ у

III кварталі 2013 р. Респонденти зазначили, що спроможність підприємств збільшувати виробництво найбільше обмежують занадто високі ціни на енергоносії (відзначили 48,5 % респондентів), брак обігових коштів (на думку 41,9 % респондентів) і висока конкуренція (40,8 %)». Тут слід згадати, що опитування, результати якого наводяться, проводилося до досягнення українсько-російських домовленостей про зниження цін на російський газ, що, поза сумнівом, вплинуло на їхні відповіді.

Керівники підприємств «підвищили оцінки щодо зростання цін у наступні 12 місяців як на покупні товари й послуги, так і цін на продукцію власного виробництва. Зростання вихідних цін», на їхню думку, «найбільше обумовлюватимуть подорожчання енергоносіїв (59,7 % відповідей), сировини і матеріалів (56,8 %) і трудових ресурсів (34,2 %)». «До найвпливовіших факторів, які змушують підприємства відкладати використання кредитних послуг банків, належать: високі ставки за кредитами, наявність інших джерел фінансування та надмірні вимоги до вартості застави. Респонденти підвищили оцінки щодо посилення жорсткості умов доступу до банківських кредитів для своїх підприємств протягом останніх трьох місяців порівняно з III кварталом 2013 р. (тоді було відзначено найнижчий рівень оцінок за останні чотири роки)».

Респонденти переважно «позитивно оцінили перспективи розвитку своїх підприємств у наступні 12 місяців за всіма напрямками ділової активності, однак знизили оцінки, особливо щодо загальних обсягів реалізації, фінансово-економічного стану та інвестицій у будівництво. У результаті ІДО становив 111,4 % порівняно зі 113,8 % у III кварталі 2013 р. Найвищі значення ІДО в респондентів добувної промисловості (125,5 %), сільськогосподарських підприємств (120,7 %) та енерго- і водопостачання (114,2 %), у великих підприємств (118,5 %) і тих, які здійснюють лише імпорتنі операції (125,3 %). Негативно оцінили перспективи розвитку своїх підприємств у наступні 12 місяців майже за всіма напрямками ділової активності респонденти будівництва: ІДО знизився й становив 97,2 % порівняно з 110,1 % у попередньому кварталі».

«Респонденти третій квартал поспіль знижували оцінки щодо покращення фінансово-економічного стану своїх підприємств у наступні 12 місяців: баланс очікувань становить 15,9 % порівняно з 18,8 % у III кварталі 2013 р.». При цьому «найбільш упевнено, як і в попередньому кварталі, прогнозують покращення фінансово-економічного стану підприємства добувної промисловості (баланс відповідей становить 30,0 %), сільського господарства (20,7 %) і торгівлі (19,7 %)». Лише респонденти підприємств будівництва прогнозують погіршення фінансово-економічного стану своїх підприємств (баланс очікувань становить -4,0 %). Великі підприємства також мають вищі очікування (баланс становить 20,9 %), ніж середні й малі.

Керівники підприємств «очікують у наступні 12 місяців зростання обсягів реалізації продукції своїх підприємств як загальних, так і на зовнішньому

ринку, але оцінки третій квартал поспіль знижуються (баланси очікувань становлять 19, і 15,3 % відповідно порівняно з 22,7 і 21,4 % у попередньому кварталі). Найбільш оптимістичні прогнози як щодо загальних обсягів реалізації, так і щодо обсягів реалізації на зовнішньому ринку в респондентів підприємств добувної промисловості (баланс очікувань 38,0 % щодо загальних обсягів реалізації і 26,9 % щодо обсягів реалізації на зовнішньому ринку), сільськогосподарських підприємств (баланс очікувань – 33,8 і 17,6 % відповідно) та «інших» видів економічної діяльності (баланси очікувань – 23,1 і 30,5% відповідно)». На думку фахівців НБУ, «оптимістичні очікування підприємств цих видів економічної діяльності пояснюються рекордним урожаєм поточного року й сподіваннями на відновлення попиту на продукцію цих видів економічної діяльності в наступні 12 місяців і відповідають очікуванням щодо фінансово-економічного стану підприємств». Водночас респонденти підприємств переробної промисловості істотно знизили оцінки щодо зростання загальних обсягів реалізації своїх підприємств порівняно з попереднім кварталом, а респонденти підприємств сфери будівництва очікують зменшення обсягів реалізації своєї продукції.

Таким чином, більш оптимістичні очікування на 2014 р. притаманні підприємствам тих галузей вітчизняної економіки, ринкова діяльність яких у 2013 р. була більш успішною, а фінансово-економічне становище – відносно кращим. Однак при цьому залишається відкритим питання щодо того, наскільки адекватно менеджмент українських підприємств уявляє собі перспективи розвитку кон'юнктури й конкуренції на відповідних ринках і як швидко зможе відреагувати на їх зміни. Адже скорочення експорту і виробництва багатьох українських товарів у 2013 р. говорить про те, що ринкову політику відповідних вітчизняних підприємств у цей період не можна вважати успішною.

За умов надзвичайно високого ступеня участі української економіки в міжнародному поділі праці, на жаль, багато вітчизняних підприємств, а доволі часто й економічний блок уряду виступають не суб'єктами, а об'єктами міжнародних економічних відносин. Це призводить до втрат української економіки на користь її більш потужних партнерів. З таким же багажем виходить з рецесії у 2014–2015 рр. вельми проблематично.

Як зазначається у звіті НБУ, керівники підприємств дещо послабили свої «очікування щодо зростання обсягів інвестицій у наступні 12 місяців як в обладнання та інвентар, так і на виконання будівельних робіт (баланс очікувань – 15,8 і 3,7 % порівняно з 16,8 і 6,3 % попереднього кварталу)». При цьому «найвищі очікування щодо майбутніх інвестицій продемонстрували респонденти підприємств добувної промисловості (баланс очікувань – 39,7 % щодо видатків на машини, обладнання, інструмент та інвентар і 15,2 % – на будівництво) та енерго- і водопостачання (баланси очікувань – 28,0 і 26,0 % відповідно)». Водночас «підприємства сільського господарства та енерго- і

водопостачання впевненіше прогнозують зростання інвестицій порівняно з попереднім кварталом за всіма напрямками, а підприємства добувної й переробної промисловості підвищили очікування щодо видатків на машини, обладнання та інвентар».

З незначною перевагою керівники підприємств очікують на зростання кількості працівників на своїх підприємствах у наступні 12 місяців: баланс очікувань становив 2,3 % (але це найнижчий показник за період з III кварталу 2010 р.). У III кварталі 2013 р. баланс очікувань становив 4,2 %. Утім, нині збільшення кількості працівників на своїх підприємствах у майбутньому прогнозують лише 17,2 % респондентів. Найбільше очікують зростання кількості працівників респонденти сільськогосподарських підприємств і підприємств інших видів економічної діяльності. Респонденти підприємств енерго- і водопостачання й транспорту очікують на зменшення кількості працівників. Незначного зростання зайнятості очікують на підприємствах переробної промисловості, яка посідає чільне місце в українській економіці і за масштабами виробництва, і за кількістю робочих місць. Навіть керівники підприємств добувної промисловості, попри відносно оптимістичні очікування щодо перспектив свого фінансово-економічного становища й реалізації своєї продукції, прогнозують менші темпи зростання кількості працівників на своїх підприємствах, ніж керівники підприємств сільського господарства, торгівлі та інших сфер економічної діяльності.

Таким чином, очікування керівників підприємств щодо сфери зайнятості, як і їхні очікування щодо інших аспектів розвитку національного господарства дають підстави вважати цілком імовірним, хоча й не жорстко детермінованим, продовження рецесії в українській економіці у 2014 р. Тобто 2014 р. вельми незначне зростання зайнятості саме по собі навряд чи дасть змогу радикально збільшити доходи населення і відповідним чином стимулювати економічне зростання в Україні. Звичайно, ці висновки щодо продовження рецесії в українській економіці у 2014 р. мають імовірнісний характер, як і будь-який прогноз. І тому перспективи розвитку вітчизняної економіки варто розглядати на підставі макроекономічних параметрів Державного бюджету на 2014 рік, пов'язаних з ним експертних оцінок і статистичних даних Державної служби статистики, Національного банку України, результатів соціологічних опитувань тощо. У тому разі, якщо соціально-політична ситуація в Україні загострюватиметься й надалі, розвиток економіки буде доцільніше розглядати за кризовим сценарієм перебігу подій, коли макроекономічні параметри Державного бюджету на 2014 р. і пов'язані з ним нині експертні оцінки втрачатимуть сенс.

(Продовження в наступному випуску)

Правові аспекти

С. Зозуля, завідувач відділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти
Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук

Законотворчі новації у сфері освіти й науки: аналітичний огляд нормативно-правових актів та інформації

Офіційними засобами масової інформації України було оприлюднено ряд важливих нормативно-правових актів та інформації у сфері інноваційного розвитку вітчизняної освіти й науки, регулювання діяльності педагогічних працівників, які **набирають чинності з 1 по 31 січня 2014 р.**

Міністерство освіти і науки України підбило підсумки розвитку освітньої галузі за 2013 р.

Зокрема, міністр освіти і науки Д. Табачник під час проведення прес-конференції на тему: «Підсумки розвитку освіти і науки у 2013 році», що відбулася 10 січня 2014 р., поінформував про успіхи освіти й науки минулого року, насамперед про розвиток науки в університетах і здобутки серед студентської спортивної молоді, а також досягнення в професійно-технічній освіті. У звіті посадовця йшлося про такі здобутки:

- *затвердження нових Типових правил прийому до професійно-технічних навчальних закладів, які розроблені з урахуванням реалій сучасності, ступеневості професійно-технічної освіти, можливостей навчання за різними формами, видами професійної підготовки;*

- *створення нової Методики розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій;*

- створення проекту «Твіннінг», у роботі якого беруть участь кращі фахівці Федеративної Республіки Німеччина й Королівства Данія;
- проведення Всеукраїнського конкурсу інноваційних технологій у сфері професійно-технічної освіти;
- створення й запровадження Єдиної державної електронної бази з питань освіти;
- затвердження Концепції профільної освіти;
- започаткування Державної програми «Сто відсотків» і Національного проекту «Відкритий світ»;
- успішна реалізація програми «Шкільний автобус» та акції «Урок плавання» тощо (*Написано з використанням матеріалів таких джерел: Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України <http://www.mon.gov.ua/ua/actually/27420-dmitro-tabachnik-poinformuvav-pro-rozvitok-osviti,-nauki-ta-studentskogo-sportu-u-2013-rotsi>. – 2014. – 13.01; Офіційний сайт газети «Освіта.UA» <http://osvita.ua/school/38749>. – 2014. 13.01; Веб-портал ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського http://www.dnpb.gov.ua/monitor_cmi. – 2014. – 14.01).*

***

Кабінет Міністрів України затвердив Порядок надання одноразової адресної допомоги молодим працівникам, залученим до роботи в селах і селищах. Цей документ визначає механізм надання молодим працівникам, які уклали трудові договори на термін не менше трьох років із закладами, підприємствами, установами та організаціями державної й комунальної форми власності, що розташовані в селах і селищах, одноразової адресної допомоги за професіями (спеціальностями, напрямками підготовки) відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Допомога надається в 10-кратному розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів державного бюджету в готівковій формі.

Документ містить додаток, де зазначено спеціальності, напрями підготовки, за якими молоді працівники працюватимуть на посадах педагогічних працівників у закладах, на підприємствах, в установах й організаціях, що розташовані в селах і селищах, відповідно до профілю підготовки.

Відповідний документ зареєстровано за № 587 від 11.07.2013 р. (*За матеріалами офіційного порталу «Ліга. Закон. UA». http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MLM001.html. – 2014. – 21.01.*)

***

Міністр молоді та спорту України Р. Сафіюлін затвердив порядок проведення конкурсу серед претендентів на призначення стипендій Кабінету Міністрів України для видатних спортсменів, тренерів і діячів фізичної культури й спорту.

Документом затверджується порядок проведення цього спортивного конкурсу. Зокрема, зазначається, що висунення претендентів на призначення стипендій Кабінету Міністрів України здійснюють місцеві органи виконавчої влади й національні спортивні федерації. Ця стипендія призначається терміном на один рік, а після закінчення терміну одержання стипендії стипендіат має право на повторне висунення його кандидатури на здобуття стипендії Кабінету Міністрів України.

У додатку до наказу міністра подається зразок оформлення листа-клопотання на призначення стипендій Кабінету Міністрів України для видатних спортсменів, тренерів і діячів фізичної культури.

Відповідний документ зареєстровано за № 1176 від 03.12.2013 р. *(За матеріалами офіційного порталу «Ліга. Закон. UA». http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE24677.html. – 2014. – 21.01).*

***

Заступник міністра освіти і науки Б. Жебровський підписав Меморандум про співпрацю МОН України з екзаменаційним департаментом Кембриджського університету щодо тестування навчальних досягнень учнів II-х класів з англійської мови.

У 2014 р. в реалізації цього проекту братимуть участь учні Києва й Київської області, а в наступному – школи інших регіонів.

Результати тестування, що складатиметься з трьох частин – читання, аудіювання й письмо, допоможуть учням виявити, які мовні вміння їм необхідно покращити, і визначать рівень володіння іноземною мовою відповідно до загальноєвропейської шкали оцінювання. Для вчителів оцінювання допоможе з'ясувати, у яких сферах їхні учні потребують додаткової уваги. З огляду на те, що письмові роботи перевірятимуться екзаменаторами Cambridge English Language Assessment, учні отримають інформацію з коментарями екзаменаторів.

Додатково до балів Cambridge English Language Assessment створить шкалу успішності учнів, які брали участь у тестуванні *(За матеріалами офіційного веб-сайту Міністерства освіти і науки України (<http://www.mon.gov.ua/ua/actually/27789-mon-ta-kembridge-shkolyari-ukrayini-matimut-evropeyskiy-sertifikat-z-angliyskoyi-movi>). – 2014. – 22.01).*

***

Прем'єр-міністр України М. Азаров затвердив перелік і зміст державних соціальних стандартів у сфері освіти.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми та нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Затверджений М. Азаровим перелік державних соціальних стандартів у сфері освіти нараховує 43 нормативних документа, що забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на освіту.

Розпорядження КМ від 12.06.2013 № 499-р «Про затвердження переліку державних соціальних стандартів у сфері освіти» набирає чинності з 1 січня 2014 р. *(За матеріалами офіційного порталу Ліга. Закон. UA. (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR130499.html). – 2014. – 22.01).*

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Під час проведення в Києві пленарного засідання Західноєвропейської асоціації ядерних регуляторів (WENRA) Державна інспекція ядерного регулювання України підписала два двосторонні документи про співробітництво з регулюючими органами країн-членів ЄС.

13 листопада за участі посла Італії в Україні Ф. Романо було підписано Угоду про обмін технічною інформацією та співробітництво у галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту між Державною інспекцією ядерного регулювання України та Інститутом захисту навколишнього середовища та досліджень Італійської Республіки.

14 листопада Держатомрегулювання України разом з Державним науково-технічним центром з ядерної та радіаційної безпеки підписали Меморандум про науково-технічне співробітництво у 2014–2017 рр. з Федеральним Міністерством Німеччини з питань екології, захисту довкілля та безпеки реакторів (BMU) та його організацією технічної підтримки – Товариством з безпеки установок та реакторів Німеччини (GRS) *(Державна інспекція ядерного регулювання України (<http://www.snrc.gov.ua/nuclear/uk/publish/article/232619?jsessionid=DDBE06FA29A18DA3CAF39964FCED9565.app2>). – 2013. – 14.11).*

* * *

Під час XIII Міжнародного економічного форуму підписано Угоду про співробітництво між Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), Львівською обласною державною адміністрацією та Львівською обласною радою щодо реалізації компонентів з енергоефективності. Зазначимо, підписання Угоди відбулось у рамках проведення XIII Міжнародного економічного форуму «Глобалізація та Інтеграція: Виклики та Рішення». Ця Угода передбачає залучення протягом 2013–2014 рр. фінансового ресурсу ПРООН на умовах співфінансування з обласного бюджету, з метою створення се-

редовища для сприятливого розвитку, промоції та функціонування відновлювальної енергетики, а також на реалізацію практичних рішень з енергозбереження в житловому (соціальному) секторі (*Львівська обласна державна адміністрація* (<http://loda.gov.ua/pid-chas-hiii-mizhnarodnoho-ekonomichnoho-forumu-pidpysano-uhodu-schodo-realizatsiji-komponentiv-z-enerhoefektyvnosti.html>). – 2013. – 11.10).

* * *

Українські вчені представили обґрунтування застосування нанокристалічного діоксиду церію в медицині. 3 15 по 17 жовтня 2013 р. у виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» проходив Міжнародний науково-технологічний форум «Наука, інновації, технології – 2013». За даними Держінформнауки метою форуму була презентація кращих наукових досягнень, інноваційних розробок і технологій, сприяння їхній комерціалізації та впровадженню у виробництво, що є головною умовою успішного розвитку економіки країни.

На форумі були представлені спільні російсько-українські наукові розробки з удосконалення методів терапії виразкових патологій шлунково-кишкового тракту та експериментальні обґрунтування застосування нанокристалічного діоксиду церію в гастроентерології, проктології та геріатрії. Розробки були проведені на замовлення Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України 2012–2013 в Інституті біології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ). Результати досліджень представляли директор ННЦ «Інститут біології» Л. Остапченко, завідувач НДЛ «Фармакології і експериментальної патології» Т. Берегова та співробітники інституту.

Учасники та відвідувачі форуму мали змогу ознайомитись з представленими на стендах результатами досліджень і переглянути тематичні анімаційні відеопрезентації, поспілкуватися з розробниками. Науковий захід ще раз підтвердив зацікавленість у біомедичних дослідженнях, адже протягом трьох днів біля експозицій Університету було людно: жваві дискусії та запитання були як від гостей форуму «Наука, інновації, технології – 2013» так і відвідувачів VI Міжнародного форуму «Комплексне забезпечення лабораторій», що проходив у іншому залі виставкового центру «КиївЕкспоПлаза».

Крім вищезгаданих досліджень були представлені й розробки, що були відібрані Університетським Центром трансферу технологій для Європейської Мережі Підприємств (EEN): «Технологія аналізу, оцінки та моделювання банківських ризиків» (А. Камінський), «Технологія формування системи управління маркетинговою діяльністю підприємства» (А. Длігач), «Технологія маркетингового дослідження мотивацій та ринкової поведінки споживачів на українському ринку високотехнологічних продуктів» (В. Філіпова), «Створення комплексу прогнозування макроекономічних показників України в умо-

вах економічної кризи» (А. Ставицький), «Технологія одержання імуногену з мікобактерій туберкульозу (BCG)» (Л. Гриценко), «Спосіб отримання рутину з вегетативної маси гречки» (Н. Таран), «Технологія одержання екологічно чистого сорбенту для збору нафти та нафтопродуктів з поверхні водоймищ та ґрунту та розробка пристрою для виробництва, розпилення та збору сорбенту в польових умовах» (С. Рево), «Технологія виготовлення композитів на основі сполук, що не мають спільного розчинника» (М. Заболотний), «Технологія створення нанопорядкованих планарних темп латів» (М. Заболотний) та ін. (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/74051.html>)). – 2013. – 21.10).

* * *

4 жовтня ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» академік НАН України М. Згуровський та президент Токійського університету сільського господарства та технологій професор Т. Мацунага підписали угоду про академічні обміни між двома університетами.

Угода передбачає налагодження та розвиток культурних, освітніх і технологічних зв'язків між українським і японським вишами; організацію спільних наукових досліджень; запровадження практики читання окремих курсів в обох університетах викладачами університетів-партнерів; забезпечення участі представників обох університетів у наукових семінарах, колоквиумах, конференціях і симпозиумах, які проводяться у відповідному ВНЗ тощо. Участь в інших формах співробітництва може закріплюватися окремими договорами. Напрями співпраці обумовлюються спільними інтересами обох університетів, а їхні умови визначаються в залежності від обопільних можливостей та потреб.

Крім угоди про академічні обміни, ректор НТУУ «КПІ» М. Згуровський та президент Токійського університету сільського господарства та технологій підписали також Меморандум про взаєморозуміння, в якому визначили низку засад, на яких ґрунтуватиметься співпраця університетів у частині організації обмінів викладачами, дослідниками та студентами (*Національний технічний університет України (КПІ)* (<http://kpi.ua/13-10-04>)). – 2013. – 17.10).

* * *

Харьковские ученые получили признание Российской академии наук за открытие нового явления в области биофизики.

В течение трех лет группа ученых Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (ХПИ), сотрудники Харьковского НИИ общей и неотложной хирургии Академии медицинских наук Украины и Харьковского медицинского университета, исследовала проблему быстрого роста клеток при постоянных нагрузках. Результатом работы стало от-

крытие эффекта, объясняющего рост клеток при воздействии постоянных силовых нагрузок, который они назвали явлением пьезобиосинтеза.

Открытие устанавливает существование ранее неизвестного явления синтеза химического вещества АТФ в клетках под воздействием слабых электрических потенциалов, обусловленных пьезоэлектрическим эффектом жидкокристаллических структур клеточных мембран, механически деформированных внешними воздействиями. Поскольку АТФ – источник энергии для клеток биологической ткани, способствующий их движению, делению, росту, то эффект пьезобиосинтеза объясняет явление роста клеток при воздействии постоянных силовых нагрузок.

Открытый эффект пьезобиосинтеза по-разному проявляется у здоровых и больных клеток, что позволяет на порядок повысить чувствительность методов ранней диагностики онкологических заболеваний. Для этого достаточно измерить пьезобиопотенциал клеток при воздействии механических нагрузок (например, поместив образец крови в центрифугу). Пьезобиопотенциал клеток клеточных мембран при наличии онкозаболеваний превышает норму в 10 раз. Взяв образец крови, можно в лабораторных условиях измерить пьезобиопотенциал клеток и выявить развитие онкологических заболеваний на самых ранних стадиях.

В качестве образцов для исследований были взяты клетки крови, печени, соединительной ткани. По результатам проведенных учеными исследований было получено более 15 патентов. В настоящее время ведется работа по созданию переносной информационно-измерительной установки для экспресс-диагностики онкозаболеваний на предельно ранней стадии их возникновения и развития. Открытие создает предпосылки для продолжения исследований энергетических свойств клеточных мембран.

По инициативе Российской академии естественных наук ученые были награждены дипломами за открытие в области биофизики «Явление пьезобиосинтеза в биологических тканях», а также памятные серебряными медалями академии «Автору научного открытия» (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/nauka_i_tehnologii/21.11.2013/otkrytie_harkovskih_uchenyh_pom_ozhet_v_diagnostike_raka/nauk/)). – 2013. – 21.11).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

У Національному музеї Тараса Шевченка відбулося вручення щорічної Літературної премії ім. Юрія Горліса-Горського. Її лауреатом у 2013 р. став К. Завальнюк.

К. Завальнюк – історик, краєзнавець із Вінничини. Закінчив історичний факультет Вінницького педагогічного університету. Працював учителем у школі. З 1994 р. працює в державному архіві Вінницької області. Автор і

співавтор 20 книжок. Теми його праць присвячені визвольній боротьбі українського народу у 20-х роках минулого сторіччя (**ВИННИЦА.info** (<http://www.vinnitsa.info/news/naukovets-z-vinnichchini-stav-laureatom-premiyi-gorlisa-gorskogo.html>)). – 2013. – 14.10).

Астрономічна наука

Астрономи Кримської астрофізичної обсерваторії відкрили 400-метровий астероїд, що в 2032 р. може зіштовхнутися із Землею, ідеться в матеріалах Центру малих планет і астероїдного підрозділу Національного управління США з повітроплавання й дослідження космічного простору НАСА.

Мала планета, що одержала індекс 2013 TV135, була виявлена на знімках зоряного неба, зроблених у Кримській обсерваторії 12 жовтня. Потім відкриття було підтвержене астрономами з Італії, Британії та Іспанії.

Небесне тіло, розмір якого становить близько 410 м, віднесли до класу потенційно небезпечних астероїдів (РНА), оскільки мінімальна дистанція між його орбітою та орбітою Землі становить 0,012 астрономічної одиниці (1,7 млн км), а до числа РНА включають тіла, у яких це значення менше 0,05.

Крім того, попередні виміри траєкторії показали, що 26 серпня 2032 р. цей астероїд з імовірністю один шанс на 63 тис. може зіштовхнутися із Землею. Ця ймовірність досить висока, щоб цей астероїд одержав клас 1 за Туринською шкалою небезпеки астероїдів – найнижчий ранг, який означає, що ризику практично немає, однак він усе ж таки не дорівнює нулю.

Зараз серед відомих астероїдів тільки ще один – 2007 VK184 – має ранг 1 за Туринською шкалою. Сила вибуху у випадку падіння 2013 TV135 на Землю оцінюється у 2,5 тис. мегатонн у тротиловому еквіваленті (**Освітній портал** (<http://www.osvita.org.ua/news/73985.html>)). – 2013. – 17.10).

Здобутки української археології

Унікальну споруду ранньозалізного віку (кінець IX–VII ст. до н. е.) знайшли археологи Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України поблизу с. Грушів Яворівського району.

Довжина споруди – понад 40 м, наразі вона найбільша зі схожих, які виявляли на території України та, можливо, й центрально-східної Європи. Знахідка є дуже цікавою, адже такі споруди, їх ще називають «стовповими спорудами», або «довгими будинками», трапляються дуже рідко. В Україні раніше знайшли тільки три схожі будівлі, але значно менших розмірів. Здебільшого, вони характерні для більш ранніх археологічних періодів – неоліту, енеоліту (V–IV тис. рр. до н. е.). Прийнято вважати, що їх використовув-

вали як громадські чи сакральні будівлі. Їхня присутність у поселенні говорить про високий рівень розвитку носіїв археологічної культури, яка там була. У них могли проводити зібрання або розташовувати виробництво певних товарів. Така будівля могла бути центральною спорудою, навколо якої скупчувалися всі інші об'єкти. Довкола споруди в Грушеві виявлено рештки господарських ям і відкритих вогнищ, а також велику кількість керамічного матеріалу (фрагменти горщиків, мисок, кухликів тощо).

Пам'ятко-охоронні роботи поблизу с. Грушів археологи «Рятівної археологічної служби» проводять під час будівництва дороги до нового митного переходу Грушів-Бужомсж. Поселення, якому понад 4 тис. років, розташоване на території кар'єру, з якого вибирають пісок для нової траси. Пам'ятка є багат шаровою та займає площу більш ніж 2 га. Уперше її виявили під час розвідок у 2008 р., коли досліджували інше поселення при кордоні. Тоді ж археологи НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАНУ фактично за кошти служби провели перші дослідження цієї пам'ятки, під час яких виявили 252 об'єкти, серед них наземні житлові та господарські споруди, відкриті вогнища, стовпові та господарські ями тощо (*Археологи виявили на кордоні рештки унікальної будівлі // Львівська газета (<http://www.gazeta.lviv.ua/news/2013/10/14/16821>). – 2013. – 14.10).*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

Модернизация технологического оборудования коммунальной теплоэнергетики, предложенная учеными Института технической теплофизики НАН Украины, позволяет экономить в год 2 млрд 131 млн куб. м газа. И это, по мнению руководителя учреждения академика А. Долинского, не предел. Порядок замены тех или иных объектов может быть произвольным, а вот установленный количественный аспект должен быть выдержан. Сюда входит замена горелок, установки блочно-модульных котельных, тепловых сетей, применение индивидуальных тепловых пунктов. Но главным моментом, на котором особенно хочу заострить внимание, является замена старых котлов НИИСТУ-5 на современные с установкой к ним теплоутилизаторов.

Разработанный учеными института вариант такого агрегата в лабораторных условиях подтвердил предварительные расчеты эффективности его работы с применяемой раньше в других производственных условиях системой безреагентной нейтрализации кислого конденсата. Эта «связка» себя оправдала.

Внедрение утилизационно-конденсационных технологий дает ежегодную экономию свыше полумиллиарда кубометров природного газа. А это для нынешнего состояния нашей задыхающейся экономики весьма ощутимый допинг. Умей только его по-хозяйски использовать. Во-вторых, нейтрализация

конденсата позволяет получить в год дополнительно около семи миллионов кубометров воды, необходимой для тепловых сетей. Одновременно решается экологическая проблема – прекращается сброс кислых вод в окружающую среду.

Технические возможности нового водонагревательного модульного котла с утилизатором плотно вписываются в сегодняшние требования. В процессе промышленного испытания его коэффициент полезного действия составляет 98 %. На 30 % меньше он потребляет газа. Вдвое меньше выбрасывает вредных веществ в атмосферу. К тому же наш котел в два раза дешевле подобных зарубежных аналогов. Такой котел окупается в течение одного–двух отопительных сезонов (*Корниенко В. Отставить газ в запас! // Рабочая газета (<http://rg.kiev.ua/page5/article29001/>). – 2013. – 23.10*).

* * *

ПАО «Крымский содовый завод» внедряет на Северо-Баксанском месторождении известняка современную американо-немецкую технологию.

Особенность этой технологии заключается в том, что во время добычи известняка горный массив не взрывается, как это происходит при использовании классических буровзрывных методик, а снимается слоями по 30–50 см с помощью современного оборудования. Внедрение такой технологии позволяет существенно уменьшить количество пыли от разработки месторождения и свести к минимуму влияние горных работ на окружающую среду.

Технология полностью отвечает мировым стандартам в области защиты окружающей среды и активно используется за рубежом. Экологическая безопасность процесса подтверждена заключениями и экспертными выводами научно-исследовательского института «КрымГИИНТИЗ».

Так, в проект инвестировали 63 млн грн. После окончания разработки месторождения предприятие проведет полную рекультивацию земель в соответствии с законодательством.

ООО «Белогорские известняки» находится в собственности ПАО «Крымский содовый завод», специализируется на добыче известняка на Северо-Баксанском месторождении (с. Ароматное, Белогорский район).

В 2010 г. предприятие получило лицензию на право разработки Северо-Баксанского месторождения. В сентябре 2013 г. стартовала реализация проекта по добыче известняка в Северо-Баксанском месторождении. Известняк, добываемый на Северо-Баксанском месторождении, служит сырьевой базой «Крымского содового завода», основной продукцией которого является кальцинированная сода. Общий бюджет проекта – 120 млн грн.

В результате реализации проекта предприятие создало 100 новых рабочих мест. В течение девяти месяцев этого года перечислено в бюджеты всех уровней более 5,5 млн грн платежей и сборов (*Совет министров Автономной*

Республики Крым (<http://www.ark.gov.ua/blog/2013/11/06/krymskij-sodovyj-zavod-vnedryaet-sovremennye-texnologii-v-proizvodstvo/>). – 2013. – 6.11).

* * *

ГП «УкрНТЦ “Енергосталь”» (Харьков) в октябрі завершило роботу над проектом капітального ремонту комплексу доменної печі № 4 на ПАО «МК “Азовсталь”» (Маріуполь). В цілому кількість вибросів планується зменшити до рівня, відповідаючого вимогам українського законодавства (не вище 50 мг/куб. м).

Як зазначили в інституті, проєкт передбачає застосування сучасних систем з установкою рукавних фільтрів з імпульсною регенерацією. Для желобів слива чугуна та шлаку буде використано сучасний вогнеупорний бетон, для горна – графітовані та мікропористі вуглеродисті блоки. Подібні конструкції дозволять знизити теплотерію та витрати коксу та збільшити міжремонтний період до 15–20 років. В процесі реконструкції планується створити систему випаровувального охолодження шахти з примусовою циркуляцією, а також встановити сучасні самопромивні фільтри на системі охолодження низа печі, враховуючи перспективу будівництва комплексу по вдуванню пилеугольного палива в доменну печку.

За даними сайту групи «Метінвест», до якої належить «Азовсталь», обсяг інвестицій в капітальний ремонт становитиме понад 92 млн дол. Продуктивність печі збільшиться на 25 % до 1,1 млн т чугуна в рік при зменшенні техногенної навантаження. Для покращення екології буде виконано повну реконструкцію природоохоронного обладнання. Капітальний ремонт доменної печі триватиме 120 днів. Його початок заплановано на червень 2014 року. Наразі тривають тендерні процедури та відбір підрядників, йде підписання угод з постачальниками обладнання (*STATUS QUO (http://www.sq.com.ua/rus/news/ekonomika/07.11.2013/v_harkove_razrabotali_proekt_remonta_domny_pochti_na_100_mldoll/instytut/). – 2013. – 7.11).*

Інноваційні розробки та технології

Учені Одеського національного університету розробили новітню технологію для отримання цінних металів. Технологія, що розробляється вченими-біологами Одеського національного університету ім. І. Мечнікова (ОНУ), дає змогу витягати цінні метали з відходів тепло- та електростанцій. Про це повідомила завідувачка лабораторією біотехнологічного науково-навчального центру ОНУ І. Блайда.

«В Україні накопичено більш як 25 млрд т екологічно небезпечних відвалів на видобувних, збагачувальних, переробних виробництвах. Наша технологія дає

можливість за допомогою особливих хемолітотрофних бактерій виділити з цих відвалів германій, цирконій, берилій, та ще й у досить високій концентрації. При цьому екологічно чистий, нешкідливий залишок можна використувати, наприклад, як будматеріали після обробки», – повідомила І. Блайда.

За її словами, технологія одеських учених не має українських аналогів і захищена шістьма патентами. Публікації про особливості нового методу бактерійного очищення відходів вийшли в міжнародних і всеукраїнських виданнях Вищої атестаційної комісії України (ВАК). На біологічні дослідження вчені університету отримують з державного бюджету 2,5 млн грн. Пілотну обкатку розробки планується впровадити на центральній збагачувальній фабриці «Червоноградська» у Львівській області (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/73904.html>). – 2013. – 14.10).

Енергоощадні технології

Рівненські тепловики заощаджують, утилізуючи димові потоки. «Рівне-теплоенерго» встановило в окремих котельнях утилізатори, завдяки яким тепло димових потоків від спалювання газу застосовується для підігріву води.

Встановлено три утилізатори у великих котельнях, кожен з яких спрямовує димові гази на підігрів додатково 50 куб. м води за годину при загальному випуску теплоносія 320 куб. м за годину.

За його словами, одна така система дає змогу заощадити за рік близько півмільйона гривень (*Українська енергетика UA-Energy.org* (<http://ua-energy.org/post/37409>). – 2013. – 10.10).

* * *

Фахівці нафтогазовидобувного управління «Надвірнанафтогаз» застосуватимуть газліфтний метод видобування нафти, який передбачає використання енергії стиснутого газу.

На Микуличинському родовищі, розташованому на території Яремчанської міської ради та Косівського району, з цією метою введено в експлуатацію газліфтну компресорну станцію. Ця станція дасть серйозне зростання видобутку нафти, що становитиме в середньому 3 тис. т протягом року на діючих свердловинах.

Як наголошують спеціалісти, газліфтний метод порівняно з видобуванням нафти за допомогою штангових глибинних насосів (їх називають верстатами-качалками), має чимало переваг. У першу чергу це мала затратність.

Нововідкриту станцію, так само, як інші об'єкти на родовищі, обслуговуватимуть у цілодобовому режимі за вахтовим методом. Працівники, задіяні у процесі, проживатимуть поблизу в спеціально облаштованому комфортному містечку, розрахованому на 44 особи.

У подальшому прикарпатські нафтовики планують перевести роботу свердловин у автоматичний режим, запустити компресорну станцію у Долині, продовжити розробку Микуличинського родовища, яке є на сьогодні одним з найбільш перспективних. Його запасів, за словами начальника НГВУ «Надвірнанафтогаз» В. Чуприни, повинно вистачити ще на 20–30 років (*Івано-Франківська обласна державна адміністрація* (<http://www.if.gov.ua/?q=news&id=20843>). – 2013. – 11.10).

* * *

Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ) розробив проект встановлення на легкові автомобілі гібридних двигунів. Особливість такого автомобіля буде полягати в тому, що частину часу він працює на бензині, а частину – на електротязі, використовуючи акумулятори та електродвигун. У ВНЗ уже створили й випробували гібридний легковий автомобіль. Він цілком працездатний, що ректор особисто перевіряв, сівши за кермо незвичайної машини.

Використання гібридних автомобілів дає змогу заощаджувати бензин, а виходить, скорочувати викиди шкідливих речовин в атмосферу, що зробить повітря в місті чистішим. Ця особливість проекту може зацікавити міську владу, до якої ВНЗ планує звернутися по допомогу. Розпочати впровадження гібридних легковиків можна з тих автомобілів, якими володіють супермаркети, а потім оснастити такими двигунами таксі.

Харківська розробка дає змогу переобладнати автомобіль усього за 30 тис. грн. При цьому інвестпроект окупиться за два роки за рахунок економії бензину. Якщо звичайна «Таврія» витрачає в місті вісім літрів бензину на 100 км, то гібридна буде витрачати чотири літри (*Освітній портал* (<http://www.osvita.org.ua/news/74298.html>). – 2013. – 1.11).

* * *

Завдяки введенню енергоощадних технологій у Черкасах і Смілі зекономили майже 2 млн грн. Навчальні заклади кількох районів Черкаської області опалюються тирсою та відходами деревини, ще в семи районах – перейшли на електроопалення. Так на теренах регіону впроваджують заходи з енергозбереження.

Нині в області розроблена та діє програма модернізації систем теплопостачання комунальної теплоенергетики на 2012–2016 рр. Відповідно до заходів цієї програми, на Черкащині передбачається встановлення 35 утилізаторів за котлами потужністю більше 4 МВт, трьох теплових насосів і чотирьох когенераційних установок, впровадження в теплопостачальних підприємствах 65 одиниць приладів діагностики та автоматизація процесів спалювання палива, а також – переведення на електроопалення 199 житлово-комунальних об'єктів області.

Уже сьогодні діють оптимізовані схеми теплопостачання населених пунктів. Для прикладу, у чотирьох котельнях Черкас працюють когенераційні установки, а у Смілі запустили котельні на відходах деревини.

У семи районах Черкащини частина житлових будинків та об'єктів соціальної сфери переведено на електроопалення, а у Корсунь-Шевченківському районі п'ять котелень навчальних закладів працюють на тирсі. Ще три навчальні заклади Звенигородки переведено на котли піролізного типу, які працюють на відходах деревини (*Черкаська обласна державна адміністрація (<http://www.oda.ck.ua/?lng=ukr&section=2&page=2&id=/1110564>). – 2013. – 5.11*).

Відновлювані джерела енергії

Компанія «ВС Енерджи Інтернейшнл Україна» (Київ) розпочала будівництво екологічно чистої сонячної електростанції потужністю 3,2 МВт вартістю 80 млн грн на вул. Богданова в Севастополі. Повністю електростанцію буде запущено в липні 2014 р. Окупність станції – вісім років. Термін служби севастопольської сонячної електростанції становитиме 25 років.

Севастопольська сонячна електростанція належить до фотоелектричних станцій. Електростанція буде продавати електроенергію державному підприємству «Енергоринок». Підключення електростанції буде здійснено в електричній мережі ПАТ «ЕК “Севастопольенерго”» (*Українська енергетика UA-Energy.org (<http://ua-energy.org/post/37407>). – 2013. – 10.10*).

* * *

Сумщина вперше в Україні розпочала виготовляти оксигенат моторного палива альтернативного за новою технологією.

Виробництво за принципово новою технологією здійснюється на базі ТОВ «Будильський експериментальний завод», який орендує Компанія «Еко-Енергія». Для виробництва біологічного продукту використовується сік цукрового соргу. Нині в районі посіяно близько 130 га цієї культури, очікувана врожайність – 600–800 центнерів з гектара. З однієї тонни соргу можна отримати 300–400 л соку цукристістю 11–12 % (*Сумська обласна державна адміністрація (<http://sm.gov.ua/ru/2012-02-03-07-53-57/4240-rozvyvayemo-pererobnu-haluz.html>). – 2013. – 18.10*).

Інформаційно-комунікаційні технології

Прототип реконфігуруймого комп'ютера «M12» успішно прошел серію тестов и по их результатам догнал самый быстрый суперкомпьютер Японии. По словам разработчиков, достигнутые показатели производительности

ти склали 10,2 Пфлопс. Комп'ютер может решать задачи в сфере искусственного интеллекта, обработки больших массивов информации, моделировании технических и биологических объектов, в том числе и медицинских исследований. При этом стоит отметить, что производительность самого быстрого в мире суперкомпьютера «Тяньхэ-2» составила 33,8 Пфлопс. В то же время получить рекордные показатели быстродействия помогли наработки времен СССР. Первые промышленные образцы системы могут увидеть свет в конце 2015 г.

В ближайшее же время усилия «М-Платформы» сфокусируются на строительстве прототипа, способного успешно пройти тесты Linpack – общепринятый эталон оценки быстродействия суперкомпьютеров.

Напомним, корпорация IBM представила компьютер, работающий на основе «электронной крови», главным вдохновением для создания которого, по словам ученых, стала природа человека (*From-UA* (<http://www.from-ua.com/news/8dcde11118dcb.html>), – 2013. – 13.11).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України, в Ужгородському національному університеті відкрито спеціалізовану вчену раду з правом захисту кандидатських і докторських дисертацій з історичних наук. Головою ради призначено завідувача кафедри історії України, проректора УжНУ, професора Р. Офіцинського. До істотно оновленого складу ради ввійшло 17 авторитетних учених – докторів історичних наук, які представляють інтелектуальні центри України – Ужгород, Дрогобич, Львів, Київ.

У цілому, спецрада з історичних наук в Ужгородському університеті діє з перервами, починаючи з 1972 р. У ній успішно захистили свої дисертації здобувачі з майже півтора десятка країн світу. Крім спецради при всіх кафедрах історичного факультету функціонує аспірантура та докторантура. А нині здобувач кафедри історії України П. Худіш одночасно навчається в десятимісячній докторантурі при філософському факультеті Карлового університету в Празі. Він виконує дисертацію під обопільним керівництвом – професора кафедри чеської історії Карлового університету Я. Рихліка і завідувача кафедри історії України УжНУ Р. Офіцинського (*В УжНУ працює нова докторська рада // РІО тиждень*(<http://www.rionews.com.ua/mixed/all/now/n1330310186>), – 2013. – 31.10).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

9 жовтня 2013 г. в Луганському національному аграрному університеті состоялось открытие учебно-лабораторного корпуса учебно-научно-производственного центра пчеловодства. В презентації учасували пчеловоди из

США и Великобритании, участники 43-го Международного конгресса Апимондии, недавно прошедшего в Киеве. По словам руководителя центра А. Папченко, пчеловодство сегодня переживает не лучшие времена. Сейчас даже готовится обращение к ООН признать медоносную пчелу исчезающим видом.

Поэтому ученые аграрного университета ставят амбициозные задачи – спасти вид, превратив пчеловодство в хозяйственную отрасль. Украина пока не имеет технологий промышленного производства апипродукции, но у нее есть другие преимущества, которые позволяют производить экологически чистый продукт.

На территории учебно-научного хозяйства университета разводят племенных маток украинской степной породы пчел, производят мед, прополис, маточное молочко, пчелиный яд и другие апипродукты. На двух пасеках – учебной и племенной – содержится более двухсот пчелосемей. Все работы по их обслуживанию выполняются студентами под руководством преподавателей (*В луганском вузе открыли уникальный пчеловодческий комплекс // Восточный вариант (<http://v-variant.lg.ua/region/66552-v-luganskom-vuze-otkryli-unikalnyu-pchelovodcheskiy-kompleks-foto.html>). – 2013. – 10.10*).

* * *

26 листопада в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» підписано Меморандум про партнерство та співпрацю з Асоціацією «Інформаційні технології України». Від імені НТУУ «КПІ» документ підписав ректор університету М. Згуровський, від імені асоціації – її виконавчий директор В. Валеев.

При підготовці Меморандуму представники КПІ та вітчизняної ІТ-галузі керувалися прагненням створити в Україні сприятливі умови для розвитку національної індустрії програмного забезпечення, орієнтованої на інтереси держави та спрямованої на розвиток інформаційного суспільства. Відтак його положення відображають основні завдання співпраці та шляхи їх виконання. Для налагодження ефективної співпраці учасники угоди створюють спільну робочу групу, засідання якої проводитимуться за потребою, але не рідше ніж один раз на два місяці.

КПІ працює за моделлю дослідного університету. Це означає, що в основі його роботи є так званий трикутник знань: освіта, наука та інновації. У цій структурі 2006 р. засновано Науковий парк «Київська політехніка». Він став головною складовою впровадження інноваційних компонентів у діяльність університету. Тобто в навчальний процес закладено співпрацю з компаніями на майданчику Наукового парку.

Таким чином, майбутніх інженерів і керівників навчають розумінню бізнесу і ринкових механізмів. Навчають, як створювати продукцію на просто задля поліпшення якихось технічних характеристик, а для забезпечення потреб ринку тощо.

Одним з головних напрямів діяльності «Київської політехніки» є робота в галузі IT-технологій. Причому студенти й дослідники, які співпрацюють з Науковим парком, виконують серйозні науковомісткі замовлення, у яких їм доводиться вирішувати складні нестандартні завдання, які ґрунтуються на серйозних математичних і фізичних розвідках. Для того, щоб не втрачати кращих студентів, аспірантів і дослідників, щоб вони залишалися працювати в наукових школах КПІ, у структурі Наукового парку створено бізнес-інкубатор «Політеко», який орієнтований саме на IT-розробки. Сьогодні в його складі організовано 32 команди, які й працюють за такими замовленнями.

Отже, саме в спроможності робити складні, нешаблонні продукти, розв'язувати проблеми за допомогою залучення серйозних наукових і інженерних досліджень, головна відмінність діяльності НТУУ «КПІ» у сфері IT-технологій. Понад те, це взагалі могло б стати особливістю української IT-галузі (*Національний технічний університет України «КПІ»* (<http://kpi.ua/node/8038>). – 2013. – 27.11).

Наука і влада

6 листопада 2013 р., у рамках Всесвітнього економічного форуму, голова Держінвестпроекту В. Каськів підписав два документи щодо реалізації Національних проектів «Зелені ринки» і «Енергія біомаси».

Протокол про передачу розробленого попереднього ТЕО Нацпроекту «Зелені ринки» був підписаний з керівником проекту USAID «Агроінвест» Е. Блайхом. Розроблене попереднє ТЕО Національного проекту «Зелені ринки» дасть змогу створити в Україні мережу агрологістичних підприємств європейського рівня, яка сприятиме покращенню рентабельності виробників сільськогосподарської продукції. Також забезпечить понад 17 тис. українців новою роботою, а 45 млн – безпечною та якісною продукцією.

Документ про співпрацю в рамках реалізації Нацпроекту «Енергія біомаси» голова Держінвестпроекту В. Каськів підписав з генеральним директором угорської компанії «Сільванус Csopot Kft» Єньо Янош Неметом.

«Обираючи партнера для реалізації Нацпроекту “Енергія біомаси”, ми розглядали близько 17 іноземних компаній, які спеціалізуються на виробленні зеленої енергетики, – сказав В. Каськів. – На сьогодні “Сільванус Csopot Kft” є одним з найпотужніших партнерів з вирощування енергетичних рослин у Європі, тому ми обрали саме цю компанію».

За словами В. Каськіва, Нацпроект «Енергія біомаси» є особливо значущим для України, оскільки допоможе вирішити важливі завдання енергоефективності – скорочення споживання енергії.

Згідно з підписаним документом, угорська компанія виступить генеральним постачальником сировини для створення в Україні плантацій з вирощу-

вання енергетичних рослин. Їхня переробка використовуватиметься як альтернативне промислове паливо, і які є відновлювальною сировиною, на відміну від нафти або газу.

Перші енергетичні плантації в рамках Нацпроєкту «Енергія біомаси» реалізовуватимуться на території близько 50 тис. га в Зоні Полісся. Згодом масштабуватимуться в інших регіонах України.

Національний проєкт «Зелені ринки» – створення мережі регіональних оптових продовольчих ринків реалізовує Державне агентство з інвестицій та управління національними проєктами України.

Нацпроєкт передбачає будівництво різних об'єктів агрологістики, що призначатимуться для зберігання сільськогосподарської продукції, її переробки та доставки до споживачів.

Реалізація Нацпроєкту дасть можливість зменшити втрати плодоовочевого врожаю України до 50 %, забезпечити українського споживача якісною за помірною ціною продовольчою продукцією, підвищити її експортну можливість, а також посилити позиції України на міжнародних ринках сільського господарства.

Крім того, Нацпроєкт стимулюватиме зростання виробництва аграрної продукції та регіонального розвитку та сприятиме збереженню гарантій продовольчої безпеки країни.

Проєкт USAID АгроІнвест – проєкт технічної допомоги, що фінансується Американським агентством з міжнародного розвитку (USAID). Мета проєкту – сприяти розвитку сільського господарства України, зміцнити його експортний потенціал.

Компанія «Сільванус Csoport Kft» заснована у 1980 р., займається вирощуванням і селекцією енергетичних рослин (акації та верби), її внутрішньою роздрібною торгівлею, міжнародними та внутрішніми оптовими поставками в країни Європи: Угорщину, Румунію, Австрію (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проєктами України (<http://www.ukr-project.gov.ua/news/vkaskiv-pidpisav-dva-dokumenti-z-realizatsii-natsionalnikh-proektiv-zeleni-rinki-ta-energiya-bi>)*). – 2013. – 7.11).

Проблеми інформатизації

В. Медведєва, наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

Дефіцит ІТ-фахівців як стимул для вітчизняної освіти

На сьогодні Україна вже відчуває істотний дефіцит кадрів у ІКТ-галузі. Але порівняно з країнами ЄС чи США, які зіткнулися з гострою нестачею айтїшників, для нашої країни ця проблема поки що не набула таких масштабів.

Однак ця тема вже сьогодні активно обговорюється на державному рівні.

У свою чергу голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженко зазначив: «ІТ-ринок України динамічно розвивається, тому у своїй політиці розвитку ми повинні врахувати глобальні тенденції та приділяти велику увагу підготовці ІТ-спеціалістів».

За його словами, нині у світі приблизно 18,2 млн айтїшників. До 2019 р. їх кількість може зрости на 45 % – до 26,4 млн. На сьогодні лідером в ІТ є США, які мають 3,6 млн розробників, далі йде Індія (2,75 млн). За прогнозами експертів, уже у 2018 р. ситуація зміниться і кількість індійських фахівців збільшиться до 5,2 млн проти 4,5 млн американських. До цього часу Китай матиме майже 1,9 млн програмістів, а Росія – близько 1,3 млн.

Разом з тим голова Держінформнауки зазначив, що кількість ІТ-фахівців в Україні на початок року становить близько 250 тис. чоловік, 40 тис. із них – сертифіковані висококласні фахівці, що створюють конкурентоспроможну експортноорієнтовану продукцію. «Очікуємо, що при збереженні існуючих темпів щорічного приросту обсягів надання послуг у 2015 р. у сфері ІТ, і в першу чергу в індустрії програмного забезпечення, може бути створено 168,5 тис. нових робочих місць, з них 106 тис. в ІТ-експорті, 62,5 тис. – на внутрішньому ринку. У цілому, в сфері інформаційних послуг будуть задіяні 350 тис. фахівців (в експортному сегменті – близько 125 тис. осіб, на внутрішньому – близько 225 тис.)», – повідомив В. Семиноженко.

Крім того, він додав, що існуючий річний приріст ІТ-спеціалістів становить 15,5 тис. чоловік, і він не в змозі забезпечити потреби індустрії. Дефіцит у 2015 р. становитиме близько 100 тис. фахівців в ІТ-експорті та близько 70 тис. на внутрішньому ринку.

За словами В. Семиноженка, ця проблема має глобальний характер. Так, згідно з даними Європейської комісії, незабаром з проблемою дефіциту кадрів в ІТ-галузі зіткнеться і Євросоюз: прогнозують, що вже у 2015 р. нестача айтїшників на території ЄС може досягти 900 тис. І це при тому, що кількість випускників-комп'ютерників тримається на рівні 100 тис.

Водночас голова Держінформнауки підкреслив, що ключовим фактором, який впливає на розвиток сфери ІКТ, є забезпечення підприємств цього сектора економіки достатньою кількістю кваліфікованих фахівців. «Зараз держава вживає серйозні заходи для збільшення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою у сфері ІКТ з одночасним підвищенням рівня та якості практичної підготовки», – підкреслив В. Семиноженко. Зокрема, важливим кроком у цьому напрямі було рішення уряду щодо збільшення вдвічі держзамовлення на підготовку айтішників.

На думку голови Держінформнауки, слід провести аналіз успішних міжнародних практик щодо гармонізації освітніх і професійних стандартів в галузі ІТ, оцінивши можливості їх застосування в нашій країні. При цьому варто стежити за розвитком ринку, актуалізуючи навчальні плани відповідно до його потреб. Також є необхідність удосконалювати механізм державно-приватного партнерства в питанні підготовки фахівців для ІКТ. Не менш важливим є розвиток мережі фізико-математичних шкіл і створення нових фізико-математичних класів, оскільки саме таке спеціалізоване навчання є фундаментом для формування висококласних фахівців у галузі ІТ. «Для прискорення вирішення цих проблем необхідно збільшувати підготовку ІТ-фахівців, насамперед у тих регіонах, де планується швидке і значне зростання нових робочих місць в ІТ-галузі, це – Київ, Харків, Львів, Дніпропетровськ, Одеса, Донецьк, Луганськ і Крим», – підкреслив В. Семиноженко.

При цьому слід зазначити, що Україна посідає четверте місце у світі за кількістю сертифікованих фахівців ІТ після США, Індії і Росії. Про це йдеться в щорічному звіті Нацкомісії, що здійснює держрегулювання у сфері зв'язку та інформатизації України.

Виходячи з цього, Україні варто серйозно подумати над впровадженням ефективно діючих у всьому світі методів підготовки кадрів, зокрема таких як «гарантоване перше робоче місце». У розвинутих державах цей метод діє не лише на рівні вищих навчальних закладів, а вже починаючи зі шкіл, про це наголосив президент УСПП, народний депутат А. Кінах. За його словами, такий метод сприяє вдосконаленню навчального процесу під потреби реального сектору, політики зайнятості й системи державного замовлення, а також мотивує молодих людей, підвищує їх упевненість у завтрашньому дні.

Водночас на переконання президента УСПП, Україні, особливо в умовах загострення конкуренції у світі за кваліфіковані трудові ресурси, варто серйозно задуматися над питаннями збереження та розвитку трудового потенціалу. Також він додав, що можна будувати сучасні підприємства, затверджувати стратегічні програми розвитку, але без кваліфікованих людей, сучасних управлінців жодна галузь ефективно працювати не буде.

У свою чергу А. Кінах зауважив, що в країні поглиблюється проблема розриву між вищою освітою, включаючи розвиток науки, інноваційних напрямків, і реальною економікою. На жаль, у структурі українського ВВП на

розвиток науки вже багато років спрямовується дуже низький обсяг фінансових ресурсів, який становить приблизно 0,3–0,4 % від ВВП. Світовий критерій демонструє, у разі фінансування науки в обсягах нижче 1 % втрачається зв'язок між науковими досягненнями та економікою, розвитком конкурентоспроможного виробництва. Цей розрив є дуже серйозний, він знижує динаміку інноваційного розвитку галузей, які виробляють науково-технічну, з високою доданою вартістю продукцію.

За переконанням А. Кінаха, цю проблему треба вирішувати, ліквідуючи паралельно вакуум зворотного зв'язку між досягненнями науки та конкурентоспроможністю національного виробництва.

Отже, з огляду на ситуацію, що склалася в Україні з дефіцитом кадрів в ІТ-галузі, М. Азаров, який на той час очолював уряд України, доручив міністру освіти і науки, молоді та спорту Д. Табачнику (нині – в.о. міністра) забезпечити збільшення держзамовлення на навчання таких фахівців у вишах.

«Я вже зараз поставив завдання збільшити держзамовлення на навчання фахівців для ІТ-галузі в наших вишах», – сказав М. Азаров.

За його словами, збільшення держзамовлення пов'язане з тим, що у 2015 р. завдяки держпідтримці ІТ-галузі будуть створені нові робочі місця та знадобиться близько 100 тис. кваліфікованих фахівців для цієї роботи.

Водночас М. Азаров зазначив, що уряд цілеспрямовано веде політику щодо створення сприятливих умов для розвитку цієї сфери в країні.

Таким чином, враховуючи те, що на сьогодні підготовку ІТ-фахівців узято під контроль керівництва держави, виникає впевненість у дієвих кроках, спрямованих на усунення проблем з підготовки кадрів у ІКТ-галузі (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких видань: УРА-Інформ (<http://ura-inform.com>); ForUm (<http://ua.for-ua.com>); InternetUA (<http://internetua.com>); Західна інформаційна корпорація (<http://www.zik.com.ua>); Минфин (<http://minfin.com.ua>).*)

До уваги держслужбовця

С. Горбань, завсектору НБУВ

Нові надходження до фондів НБУВ

Інформаційні війни

Список літератури з фондів НБУВ

1. Абакумов В. М. Загальна характеристика форм та засобів ведення інформаційних війн в Україні / В. М. Абакумов // Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 3. – С. 235–244.

Ж69872

2. Абакумов В. М. Інституційне забезпечення протидії інформаційним війнам в Україні / В. М. Абакумов // Право і Безпека. – 2010. – № 2. – С. 65–69.

Ж24082

3. Абакумов В. М. Інформаційні війни як одна із форм реалізації загроз інформаційній безпеці держави / В. М. Абакумов // Право і Безпека. – 2008. – № 7. – С. 34–39.

Ж24082

4. Абакумов В. М. Правове регулювання протидії інформаційним війнам в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Абакумов Віктор Михайлович ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 19 с.

РА382620

5. Абакумов В. М. Суб'єкти інформаційних війн: поняття та види [Електронний ресурс] / В. М. Абакумов // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 6–12. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09avmptv.pdf>. – Назва з екрана.

6. Азарсков В. Н. Современные методы информационного противоборства на основе исследований действий послевоенных западных спецслужб и древних способов разведки в странах Азии. Ч. I / В. Н. Азарсков, А. Г. Ситник // Захист інформації. – 2005. – № 1. – С. 84–94.

Ж22801

7. Азарсков В. Н. Современные методы информационного противоборства на основе исследований действий послевоенных западных спецслужб и древних способов разведки в странах Азии. Ч. II / В. Н. Азарсков, А. Г. Ситник // Захист інформації. – 2005. – № 2. – С. 74–82.

Ж22801

8. Бережна М. С. Теоретичні концепції інформаційних війн США кінця ХХ – початку ХХІ ст. / М. С. Бережна // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; [голов. ред. В. М. Вашкевич]. – К., 2010. – Вип. 34. – С. 192–197.

Ж25326

9. Блінов О. А. Психологічні особливості інформаційних війн сучасності / О. А. Блінов, В. І. Степанченко // Збірник наукових праць / Військ. гуман. ін-т ; голов. ред. Л. А. Ріпа. – К., 2002. – Вип. 4. – С. 11–17.

Ж69517

10. Брижко В. М. Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право / В. М. Брижко [и др.] ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. центр прав. інф-ки. – К. : НДЦП АПрН України, 2007. – 233 с.

СО27420

11. Брусицын Н. А. Информационная война и безопасность / Н. А. Брусицын. – М. : Вита-Пресс, 2001. – 279 с.

ВА764510

12. Бухарин С. Н. Методы и технологии информационных войн / С. Н. Бухарин, В. В. Цыганов. – М. : Академ. проект, 2007. – 382 с.

ВА698882

13. Валецька І. Психологічні та інформаційні війни в сучасних міжнародних відносинах / І. Валецька, А. Удод // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол.: Л. В. Губерський (голов. ред.) та ін.]. – К., 2008. – Вип. 78, ч. 2. – С. 132–136.

Ж68200

14. Воробйова І. В. Інформаційно-психологічна зброя як самостійний засіб ведення інформаційно-психологічної війни / І. В. Воробйова // Системи озброєння і військ. техніка. – 2010. – Вип. 1. – С. 141–144.

Ж25328

15. Горбенко І. Д. Інформаційна війна: сутність, методи та засоби ведення [Електронний ресурс] / І. Д. Горбенко, В. І. Долгов, Т. О. Грінченко // Центр інформаційної безпеки. – Режим доступу: <http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/law/methods-information-warfare.html>. – Назва з екрана.

16. Гриб О. Інформаційні та комунікаційні технології як засоби ведення інформаційної боротьби / О. Гриб // Інформаційне суспільство: стан і перспективи розвитку в світлі регіональних особливостей : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11–14 жовт. 2012 р., м. Краків – Мешів – Львів – Тернопіль / Терноп. ін-т соц. та інформ. технологій, Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т підприємництва та перспект. технологій [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – С. 35–39.

ВА760377

17. Грушевський Д. О. Спеціальні інформаційні операції та інформаційні війни в сучасному світі (досвід Афганістану) / Д. О. Грушевський // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевчен-

ка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол.: Л. В. Губерський (голов. ред.) та ін.]. – К., 2001. – Вип. 28, ч. 1. – С. 267–276.

Ж68200

18. Демчишин В. В. Загрози і ризики державного управління України в умовах сучасних інформаційних війн / В. В. Демчишин // Збірник наукових праць / Донец. держ. ун-т упр. / [ред. рада: О. С. Поважний (голов. ред.) та ін.]. – Донецьк, 2010. – Т. 11, вип. 152 : Проблеми сучасного державного управління. – 2010. – С. 61–71.

Ж70751: Держ.упр.

19. Дзюба М. Т. Деякі аспекти сучасного розуміння інформаційної війни / М. Т. Дзюба // Збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Військ. ін-т. – К., 2009. – Вип. 22. – С. 111–116.

Ж73166

20. Дубас О. Інформаційна війна: нові можливості політичного протиборства / О. Дубас // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К., 2010. – № 1. – С. 69–72.

Ж25533

21. Дубов Д. В. Майбутнє кіберпростору та національні інтереси України: нові міжнародні ініціативи провідних геополітичних гравців [Електронний ресурс] : аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван // Міжнародні політичні та правові ініціативи щодо майбутнього кіберпростору : круглий стіл, 29 трав. 2012 р. / Нац. ін-т стратег. дослідж. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/0529_dopov.pdf. – Назва з екрана.

22. Інформаційні війни // Безпека життєдіяльності / Міжнар. акад. безпеки життєдіяльності. – К., 2009. – № 3. – С. 35–37.

Ж24482

23. Інформаційні війни: моніторинг теленовін та медіатехнологій під час президентської кампанії–2004 в Україні / заг. ред. Н. Лигачова. – К. : Телекритика, 2005. – 192 с.

ВА664025

24. Кіслов Д. В. Інформаційні війни : монографія / Д. В. Кіслов ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К. : [б. в.], 2013. – 300 с.

ВА770568

25. Кіслов Д. В. Сучасні медіа та інформаційні війни / Д. В. Кіслов. – 2-ге вид. – К. : Леся, 2013. – 240 с.

26. Клименко В. Морально-психологічні аспекти інформаційних війн сучасності / В. Клименко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки. – К., 2007. – Вип. 14/15. – С. 104–106.

Ж28079: ВСН

27. Лисенко В. Проблеми інформаційної незалежності держави / В. Лисенко // Політ. менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 135–147.

Ж24488

28. Маруненко О. Зовнішні і внутрішні інформаційні війни у медійному просторі України / О. Маруненко // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К., 2011. – № 4. – С. 91–95.

Ж25533

29. Марунченко О. П. Інформаційна війна у сучасному політичному просторі : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Марунченко Олександр Петрович ; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2013. – 17 с.

РА398313

30. Матвеев А. Психологічні операції, як метод ведення інформаційних війн у сучасній світовій політиці / А. Матвеев // Шевченківська весна : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молод. учених, 22 берез. 2012 р., Київ / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, Наук. т-во студ. та асп. ; [оргком.: В. В. Копійка (голова) та ін.]. – К., 2012. – Ч. 2. – С. 126–127.

31. Матюшина А. В. Інформаційні технології: від інформаційного впливу до інформаційного захисту / А. В. Матюшина // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – К., 2006. – Вип. 81/83. – С. 60–63.

Ж70398: Філосо.

32. Медведев В. К. Сучасна інформаційна війна та її обрис / В. К. Медведев, Ю. Ф. Кучеренко, О. М. Гузько // Системи озброєння і військ. техніка. – 2008. – Вип. 1 – С. 52–54.

Ж25328

33. Мухин А. А. Информационная война в России: участники, цели, технологии / А. А. Мухин ; Центр полит. информ. – М. : Гном и Д, 2000. – 256 с.
ВА602921
34. Панарин И. Н. Информационная война и геополитика / И. Н. Панарин. – М. : Поколение, 2006. – 553 с. – (Великий путь).
ВА684106
35. Панарин И. Н. Информационная война и мир : информационное противоборство в современном мире / И. Н. Панарин, Л. Г. Панарина. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 384 с.
ВА648428
36. Панарин И. Н. Технология информационной войны / И. Н. Панарин. – М. : КСП+, 2003. – 319 с.
ВА642193
37. Панченко Ж. О. Правове регулювання видів війн: інформаційних, мережних та кібервійн / Ж. О. Панченко, Ю. Ю. Омеляненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2012. – Вип. 109, ч. 2. – С. 85–92.
Ж68200
38. Парфенюк І. М. Сучасні інформаційні війни в Україні: комунікаційні, соціокультурні та історичні аспекти : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06 / Парфенюк Ігор Миколайович ; Київ. нац. ун-т культури і мистец. – К., 2013. – 20 с.
РА402503
39. Парфенюк І. М. Українська культура під впливом інформаційних війн / І. М. Парфенюк // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : зб. наук. пр. / Нац. акад. кер. кадрів культури і мистец., Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; [редкол.: В. Г. Чернець (голова) та ін.]. – К., 2011 – Вип. 26. – С. 11–19.
Ж70175
40. Петров В. В. Воєнно-інформаційна безпека України за умов посилення загроз інформаційних війн : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Петров Валентин Володимирович ; Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2010. – 19 с.
РА373138

41. Петров В. В. Военно-информационная безопасность Украины за умов посилення загроз інформаційних війн : дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Петров Валентин Володимирович ; Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2010. – 218 с.

ДС119015

42. Петров В. В. Моніторинг відкритих джерел інформації як одна з форм виявлення маніпулятивних інформаційних впливів / В. В. Петров // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір : матеріали круглих столів, семінарів та конф., провед. Нац. ін-том пробл. міжнар. безпеки у 2008–2009 рр., Київ / ред. О. С. Власюк ; Рада нац. безпеки і оборони України. – К., 2010. – С. 668–670.

ВА726989

43. Петров В. В. Щодо окремих зовнішніх загроз національній безпеці України в інформаційній сфері / В. В. Петров // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір : матеріали круглих столів, семінарів та конф., провед. Нац. ін-том пробл. міжнар. безпеки у 2008–2009 рр., Київ / ред. О. С. Власюк ; Рада нац. безпеки і оборони України. – К., 2010. – С. 524–527.

ВА726989

44. Піпченко Н. О. Соціальні медійні платформи як інструмент мережевої війни / Н. О. Піпченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К., 2011. – Вип. 102, ч. 1. – С. 172–176.

Ж68200

45. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов ; отв. ред. С. Л. Удовик. – М. : Рефл-бук, 2000. – 576 с.

ВА603407

46. Присяжнюк М. М. Роль і значення інформативної зброї у війнах ХХІ століття / М. М. Присяжнюк, О. П. Параніч // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки. – К., 2007. – Вип. 16/17. – С. 116–119.

Ж28079: ВСН

47. Прокофьев В. Ф. Тайное оружие информационной войны: атака на подсознание / В. Ф. Прокофьев. – 2-е изд., расшир. и дораб. – М. : Синтег, 2003. – 395 с.

ВА642244

48. Расторгуев С. П. Философия информационной войны / С. П. Расторгуев ; Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. – М. : Изд -во Моск. психол.-соц. ин-т, 2003. – 495 с.

ВА645137

49. Романчук О. Війна, яку виграла Росія / О. Романчук // Універсум. – Л., 2008. – № 9/10. – С. 10–15.

Ж14625

50. Саричева О. Ю. Лінгвістичні технології інформаційної війни (на прикладі конфлікту між Росією та Білорусією) / О. Ю. Саричева // Мовні і концептуальні картини світу : збірник / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Б-ка ін-ту філології. – К., 2011. – Вип. 34. – С. 198–203.

Ж71133

51. Сенченко М. Інформаційна війна: методи впливу інформаційної зброї / М. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 2006. – № 11. – С. 3–8. ; № 12. – С. 3–8.

Ж15184

52. Сенченко М. Інформаційна війна та її вплив на культуру / М. Сенченко // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 9. – С. 3–8.

Ж15184

53. Сенченко М. І. Четверта світова: інформаційно-психологічна війна / М. І. Сенченко ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – К. : МАУП, 2006. – 64 с. – (Бібліотека журналу «Персонал»).

ВА675241

54. Сєдова Я. PR, війна і мас-медіа / Я. Сєдова // Інформаційне суспільство / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2005. – Вип. 2/3. – С. 84–86.

Ж73062

55. Слюсар І. І. Перспективи розвитку космічних систем зв'язку в рамках концепції мережно-центричної війни / І. І. Слюсар, С. О. Третьченко, С. В. Сомов // Системи оброб. інформації. – 2005. – Вип. 6. – С. 140–147.

Ж70474

56. Соколов М. Ю. Концептуальний вимір проблем інформаційної війни: політика та ідеологія / М. Ю. Соколов // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відно-

син ; [редкол.: Л. В. Губерський (голов. ред.) та ін.]. – К., 2008. – Вип. 78, ч. 2. – С. 115–124.

Ж68200

57. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій / В. М. Петрик, В. В. Остроухов, О. А. Штоквиш [та ін.]. – К. : Росава, 2006. – 208 с.

ВА673783

58. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 222, [1] с.

ВС56129

59. Тітов І. В. Мережоцентрична концепція ведення війни ХХІ сторіччя / І. В. Тітов // Системи озброєння і військ. техніка / Харк. ун-т повітр. сил. – 2008. – Вип. 3. – С. 13–16.

Ж25328

60. Требін М. Інформаційне суспільство. Війни нової епохи / М. Требін // Віче. – 2002. – № 4. – С. 64–68.

Ж14474

61. Храпко О. Інформаційні війни : Україна і світ / О. Храпко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин ; [редкол.: Л. В. Губерський (голов. ред.) та ін.]. – К., 2008. – Вип. 74, ч. 2. – С. 207–208.

Ж68200

62. Цыганов В. В. Информационные войны в бизнесе и политике: теория и методология / В. В. Цыганов, С. Н. Бухарин. – М. : Акад. Проект, 2007. – 335 с.

ВА704016

63. Черник П. П. Інформаційно-психологічні операції у війнах та збройних конфліктах другої половини ХХ – початку ХХІ ст. / П. П. Черник, А. В. Шумка // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Держава та армія. – 2008. – № 634. – С. 126–133.

Ж29409/А

64. Шерман О. М. Формування політичних стереотипів ЗМІ як технологія впливу на політичний процес : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / О. М. Шерман ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2009. – 32 с.

РА369447

65. Шерман О. М. Формування політичних стереотипів ЗМІ як технологія впливу на політичний процес : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Шерман Олена Михайлівна ; Одес. нац. юрид. акад. – Одеса, 2009. – 433 с.

ДС115302

66. Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Шумка Андрій Володимирович ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2006. – 20 с.

РА343331

67. Шумка А. В. Досвід локальних війн і збройних конфліктів другої половини ХХ століття у формуванні концепцій інформаційної війни : дис. ... канд. іст. наук : 20.02.22 / Шумка Андрій Володимирович ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2006. – 180 с.

ДС93473

68. Юричко А. Вразливість України від інформаційних маніпуляцій у ЗМІ на межі ХХ – ХХІ ст. / А. Юричко // Київ. старовина. – 2007. – № 1. – С. 169–173

Ж14441

Підп. до друку 6.02.2014.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 4,76.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3